

Burundi, 4-18 februari 2006

Een verslag

Verslag brengen van een reis naar zo'n andere wereld is onbegonnen werk. Omdat het geen toeristische uitstap was, geen studiereis, geen avontuurlijk project, geen sportief evenement, geen ontdekkingsreis. Je kon slechts kijken met ontroering als enig zintuig. En terug naar huis keren met een verhaal waar je wel het begin van kunt vaststellen, maar het einde nog verscholen zit in de geheimste plekjes van je hart.

Vliegensvlug

Zaterdag, 4 februari. Om 6 u 's morgens blazen we verzamelen bij Marc en Jeannette thuis. 't Is aardedonker, 't is guur koud. Alles moet in sneltreinvaart. Een potje koffie, het groeten van de kennissen, Hans en Paul die ons naar Zaventem zullen voeren, Amand, Jean-Pierre, Ineza, onze andere reisgezellen.

Wat me opvalt tijdens de rit naar de vlieghaven is dat Paul, mijn chauffeur voor één uur, geen ogenblik zwijgt over zijn vroegere ervaringen in Burundi. En nochtans ken ik hem niet als veelprater. Burundi schijnt heilzaam te zijn voor zijn spraakorgaan. Of zit er ietsje meer achter? Blij te kunnen vertellen over iets dat zich heeft vastgezogen in zijn hartgeheugen? Het is ongetwijfeld dat laatste.

Op de vlieghaven komen Eddy en Jean-Paul met hun echtgenotes ons tegemoet. We zijn compleet, we kunnen inchecken. We staan als eerste in de rij. Het verloopt dan ook relatief vlot. We hebben zodoende nog tijd over om een stevig West-Europees ontbijt te verorberen voordat we de douane passeren. We nemen dan afscheid van onze chauffeurs. Paul neemt mijn winterjas mee en belooft hem mee terug te brengen als hij ons weer komt ophalen. Oké, dat is een zorg minder en een hele geruststelling.

Voorbij de douane, wachten tot we mogen inschepen, vertrekken... Het is allemaal routine. Behalve voor Amand, die op wonderbaarlijke wijze (toegegeven, Marc heeft dat wonder wel een duwtje in de rug gegeven) zijn pennenmes door de controle krijgt. Of hoe een gevaarlijk gewapende terrorist toch ongestraft het luchtruim onveilig kan maken.

De vluchtgegevens melden dat we stijgen tot 11.300 m., we vliegen met een maximum-snelheid van 911 km/u; de temperatuur buiten wordt minimaal – 61°C. En we hebben een afstand te overbruggen van een slordige 8.900 km.

Het enige echte doorkijkje door het wolkendek krijgen we boven de Alpen. De wintersportbergen lachen ons witjes toe, klappertandend. De Adriatische zee wil zich ook even laten bewonderen. En dan zijn we weer boven de wolken.

Je hebt tenslotte een luxeleven in zo'n vliegende mastodont: ruime zetels; de tijd om de krant eens te lezen van A tot Z; op tijd en stond drinken, eten; je krijgt een koptelefoon om je eigen muziek te kunnen kiezen; er wordt een film afgedraaid op de monitoren. Maar tenslotte begin je toch wat op een eiland te leven, zij het een vliegend eiland. Je hebt geen contact meer met de wereld, alleen met je naaste buur. Wat dat laatste betreft mag ik nog van geluk spreken met Amand.

De film die vertoond wordt lijkt me een saaie bedoening, hoewel ik moet toegeven dat ik er nauwelijks naar gekeken heb. Jonge koppels die elkaar vinden, nadien veel ruzie, en tenslotte een ouder koppel dat voor de verzoening zorgt, tot ieders tevredenheid. Voorspelbaar. Ik denk dat de kinderfilm die voor de hoofdfilm werd afgespeeld veel prettiger was. Maar die was reeds lang bezig voor ik door had dat we nu in een cinemazaal beland waren.

De landing verloopt perfect, in complete duisternis. Maar of dit nu een landing was in Brussel, in Rome of in Kigali, het is puur routine. Eigenlijk dringt het nog niet ten volle tot je door dat je wel degelijk in Afrika bent, een beetje onder de evenaar. Alleen het luchtvaartgebouwtje dat er staat wijst wel naar een andere wereld, Madurodam in Afrika. Het is slechts op het ogenblik dat je het vliegtuig verlaat, boven op de trappen, dat je het parfum van Afrika een ogenblik inademt, ondefinieerbaar. Het is zacht, de 26°C verwelkomen je overtuigend. Dan daal je de trap af en passeer je de draaiende rotoren van het vliegtuig. Dit is wel herkenbaar, dit is machinestank.

Is dit de gevangenis?

Je stapt kordaat de kleine hangar binnen die de aankomsthal moet voorstellen. Opvallend: hier is alles vlakbij. Geen kilometers te lopen voor de douanecontrole, voor het afhalen van de bagage. We geraken vlot voorbij de douane, behalve bij Ineza duurt het wel wat langer. Als Poolse binnen onze Vlaamse groep zal zij voortaan wel steeds met die realiteit moeten leven. Maar alles lukt wonderwel.

Dan moeten we wachten op de bagage. En we hebben geluk, er is elektriciteit, dus alles kan “volautomatisch” gebeuren via een transportband die op tijd en stond wel eens stil valt. Ik kijk even rond in het zaaltje. Mij valt op dat hier de reizigers wit zijn en het personeel zwart, net andersom dan bij ons. En er zit een zekere logica achter de levering van de bagage. Wij waren eerst ingecheckt, dus krijgen we onze bagage laatst. We laden allemaal enkele valiezen op een karretje en moeten nog eens een scanner passeren voordat we de Ruandese grond officieel zullen betreden.

Ook dat verloopt vrij vlot. Net op het ogenblik dat ik mijn kar de vrije ruimte in wil duwen word ik tegengehouden. Twee vrouwelijke douanes manen mij in het Engels niet al te vriendelijk aan om een lokaaltje binnen te komen. Er zijn verdachte voorwerpen gevonden in een van mijn valiezen, zo blijkt. Ik weet natuurlijk van niets want het is niet mijn valies, en het is ook zo verdomd moeilijk om dat in het Engels te vertellen wanneer je dictionaire op het Frans openligt. Er wordt nog een douane bijgeroepen die wel Frans spreekt. Ze vraagt me of ik auto-onderdelen bij heb, en laat me de gescande foto zien van een van de valiezen. Intussen komt Eugénie toegesnel (toesnellen is een eufemisme voor strompelen: Eugénie heeft net voordien bij een autoaccident haar knie ernstig bezeerd). Met haar diplomatiek paspoort kan zij immers tot deze plaats geraken. Maar stelt zich nu weer een ander probleem: zij kent mij niet en ik haar niet. Alleen van horen zeggen, en dit is blijkbaar wederzijds. Nu, na veel gepalaver, wanneer ik erop wijs dat wij in groep hier zijn en deze valiezen niet van mij zijn maar van andere leden van de groep, laat men me door. Marc heeft op dat moment gezworen om voortaan nooit nog auto-onderdelen meer mee te nemen in zijn bagage.

In de aankomsthal worden we hartelijk verwelkomd door Pierre, de Burundese animateur-mutualiste, onze reisgezel voor de 2 volgende weken, door Védast, onze vaste chauffeur, en door Eugénie, onze gastvrouw in Kigali. Buiten wacht Youssouf, de privé-chauffeur van Monseigneur Simon Ntamwana met een jeep. Hij zal ons morgen voeren naar Gitega, het doel van onze reis.

Onze koffers worden deskundig neergepoot in de jeep en in de bestelwagen van Védast. Dan rijden we het donkere Kigali binnen. Links en rechts zie je tegen de heuvels kleine lichtjes hun best doen om de contouren van de stad te omschrijven. Het verkeer is vrij chaotisch, maar ik had niet anders verwacht.

Plots draaien we een rode zandweg in (midden in de stad Kigali!) en hotsebotsend bereiken we de woning van Eugénie, verschanst achter een ijzeren poort. We hebben geen tijd genoeg om op adem te komen. Iedereen krijgt een slaapkamer toegewezen, behalve Eddy en ikzelf. Wij zullen straks onze slaapstee gaan opzoeken in de procuur van de zusters

Franciscanessen van Brakel (toch nog een link met het thuisfront). Wel staat er reeds bier (bier = Mutzig) op tafel en wat frisdrank. En kort daarna worden we overvallen door een bende geiten, weliswaar in de vorm van kleine brokjes en aan de spies geregen. Ze smaken wel heerlijk, deze brochettes en ze zijn slechts de voorbode van een enorm lekkere maaltijd: pikante groentesoep, vlees, vis, rijst, friet, groenten koud en warm en als dessert lekkere zoete bananen, de zogenaamde kleine Michellekes. Dit is de overdaad van de gastvrijheid! Hoe kun je deze mensen naar waarde bedanken? Eugénie, de weduwe van een tijdens de genocide vermoord minister en zelf senator, en haar twee ronde dochters Samantha en Sandrine?

Het is erg gezellig, we praten lang na. Maar het uurverschil met België speelt ons parten. Het is bijna 24 u in België, en hier dus 1 u, wanneer we naar bed trekken. Voor Eddy, Pierre en mezelf betekent dat nog een extra ritje van een kwartier. Youssouf brengt ons bij de procuur die veilig verscholen ligt achter een ijzeren poort.

We krijgen de sleutel van een kamer en komen in een lange, kale gang, die zich langs twee zijden uitstrekt. Langs weerszijden liggen de kamers tegenover elkaar. Onmiddellijk krijg ik het gevoel van in een gevangenis te belanden: de centrale ruimte bij de ingang biedt een overzicht over beide gangen. Het is onmogelijk je kamer te verlaten zonder dat men je daar zou zien. Dit is de ideale controlekamer. En als je een deur opent of sluit, klinkt de slag hol door de gang.

Maar we hebben een privé-kamer, met tafel, bed en lavabo. Meer moet dat niet zijn. Of toch, een muskietennet boven het bed. Wanneer ik het open rol merk ik dat dit net in ieder geval niet veel muggen zal tegenhouden. Het heeft duidelijk betere tijden gekend.

Maar ook ik heb betere tijden gekend. Ik leg me neer en slaap bijna onmiddellijk in. De lichte discoklanken op de achtergrond kunnen dit niet verhinderen.

Tot ergens, midden in de nacht, een paar mensen opstaan. Deuren slaan. Een trage stap klinkt hol door de gang, heen en terug. Akelig! Ik verwacht dat mijn deur elk moment kan openvliegen en ik zal gemaand worden mee te gaan...

Zondag 5 februari

Kwart voor zes: ik hoor vogels. Hier fluiten of zingen de vogels niet. Hier roepen zij, kribben, kraaien of zo. Het welkom in Afrika had ik me anders voorgesteld. Maar het wordt licht en ik kan niet meer blijven liggen. Ik heb ook nog zoveel op te schrijven, dit mag niet verloren gaan.

Ik open de gordijnen. De schok die ik nu ervaar correspondeert perfect met mijn vorige gevoel. Ik kijk op ijzeren tralies die mijn kamer doen lijken op een echte cel. De lucht is donker bewolkt en in de verte onderscheid ik wat heuvelruggen, maar vaag, mistig. Op de voorgrond zie ik een serie hangars, bedekt met vuile golfplaten daken. Hier is geen ontsnappen aan.

En ik denk nu terug aan de droom die ik tijdens deze korte nacht had. Ik zat in een Afrikaans dorp langsheen de aardeweg in de schaduw van een grote boom. Er stond een tafel waarrond enkele mensen verzameld waren. Ze hielden een vergadering. En ik was een stilzwijgende getuige. Wat er ook gebeure: ik heb Burundi gezien! Gevangen of niet, de droom doorbreekt de werkelijkheid.

In de gang zoek ik naar een douchecel. Ik vind er eentje, piepklein. Je hebt geen plaats om je kleren te hangen en de sproeier sproeit het koude water in alle richtingen. Toch neem je een douche omdat het deugd doet en om de reis van gisteren af te spoelen. En nadien trek je je kleren weer aan die samen met je mee in de douche zijn geweest. 't Zal wel drogen in de Afrikaanse zon.

Buiten heb ik nog een klein gesprekje met een jongeman die als vrijwilliger naar Zuid-Afrika gaat als ontwikkelingshelfer. En dan wacht ik op Eddy, Pierre en Védast om samen terug naar het huis van Eugénie te rijden en ons gezelschap weer te vervoegen. Pierre en Védast moeten nog even naar het centrum JOC, een kleine barak waar prachtige houten beelden te koop worden aangeboden. Zij gaan er een bestelling houten kruisjes ophalen. Eddy en ik moeten maar even wachten.

Een file van 300 km

Wij wandelen naar buiten langs de ijzeren poort. Vrijgesproken? Of veroordeeld tot Afrika? Hoe dan ook, ik sta er plots middenin. Een bultige rode zandweg waarop tientallen prachtig geklede mensen wandelen. Een paar verkopers van prullaria zitten langs de kant van de weg, informele economie noemen ze dat. En veel kinderen. Ze komen onmiddellijk toegesnel wanneer ze ons zien. Kinderen die ons bekijken, handjes afsmecken. En een schuchter woordje Frans. De meest haantje-de-voorste durft zelfs zijn naam noemen: Adolphe. Dag Adolphe, dag allemaal, wij rijden nu naar Eugénie.

We passeren nog de kerk Sainte-Famille, een groot monument dat stampvol mensen zit tijdens de mis. De kerk is zelfs niet groot genoeg, de portalen puilen uit. Het is zondag, besef ik nu. Maar zoveel mensen krijg je bij ons nooit samen in een kerk. Zelfs niet voor een nieuwjaarsconcert. In deze kerk werd tijdens de genocide een massaslachting aangebracht, iedereen vermoord in koelen bloede. God werd neergeknald in zijn eigen huis!

Kigali overdag ziet er toch anders uit dan 's nachts. Het is een vrij behoorlijke stad, met een brede ringweg, met grote reclamepanelen langs de straat, met stenen huizen, met veel volk-op-z'n-zondags. En tussendoor ook een restant van hoe het ooit moet zijn geweest. Miserabel, arm, mensionwaardig. Dit laatste zien we vooral in de straat waar Eugénie woont. Langs de ene kant prachtige villa's, ommuurd, met ijzeren poorten en met bewakers. En daar tegenover lemen hutjes, nauwelijks toegankelijk langs een smal, gammel bruggetje. En de kinderen die asgrauw zijn. Vergroeid met de aarde.

Wanneer we aankomen bij Eugénie heeft de rest van ons gezelschap zich ook gehesen uit de slaap en er is een lichte vorm van activiteit waar te nemen. We ontbijten samen, zeer smakelijk, met vooral het onwaarschijnlijk lekkere verse fruit, ananas, banaantjes, mango...

En dan rijden we met 2 auto's naar Gitega. Eddy, Pierre en ik, samen met Youssouf, in een CM-wagen, een Toyota-jeep. Védast met de bestelwagen en de rest van de compagnie. Dan beginnen we aan een onvergetelijke tocht, een dikke 300 km ver, van Kigali naar Gitega, van Rwanda naar Burundi.

Tussen de huidige hoofdstad van Rwanda en de voormalige hoofdstad van Burundi ligt een asfaltweg. En zelfs een vrij goede weg, draaiend en kerend van de ene heuvel naar de andere, van het ene dorp naar het andere.

Bij het verlaten van Kigali merk ik dat het toch geen gemakkelijke stad is om je te oriënteren. De stad ligt verspreid over een paar heuvels, en het is niet duidelijk wanneer je nu eigenlijk de stad verlaten hebt. Voortdurend zie je links en rechts van de baan mensen lopen, mensen met een fiets als vervoermiddel, of mensen met hun waren op het hoofd. Zware fietsen met een dubbel verstevigd kader (hoe moet je anders die 150 kg bananen vervoeren?), loodzwaar in de bergop, een projectiel in de bergaf. Of draag gewoon je materiaal op je hoofd: zware kruiken water of een gewone paraplu of een tomaat. Dan heb je je handen vrij voor de kinderen die rondom je krioelen. En alles loopt te voet, kilometers ver. Waar eindigt de stad en waar begint een volgend dorp? Van ons vertrekpunt tot onze aankomstplaats rijden we voortdurend tussen een dubbele haag mensen, te voet. Een kleurrijke file van ruim 300 km.

Nog vóór de grens houden we een pauze in Butare. Dit is een groter stadje met een paar hotels (!) en wat winkels. Een universiteitsstad bovendien. In een Ibis-hotel drinken we een biertje (= Mutzig). Ik zie hier en daar nog een blanke zitten. Dit schijnt toch wel een beter establishment te zijn, in een beter gesitueerde stad. Aan de rand van de stad ligt overigens een schitterend park, speciaal voor en door de universiteit aangelegd.

Youssef houdt zich opvallend afzijdig van de groep. Hij spreekt natuurlijk niet zoveel Frans, de voertaal van ons gezelschap. Maar vrij vlug merk ik de werkelijke reden. Hij heeft zijn auto geen ogenblik uit het oog verloren. In zijn open laadbak staan namelijk onze valiezen en op straat krioelt het van kinderen en bedelaars. Wanneer een paar mensen de wagen te dicht naderen gaat hij er naartoe. Gewoon een praatje slaan, meer niet. En dit volstaat.

Wanneer we vertrekken uit Butare lanceren we ons weer midden in de wemelende massa, links en rechts van de baan. Het is bijna klokslag 12 u dat we de grenspost bereiken aan de rivier Kanyaru, die wereldberoemd is geworden tijdens de genocide. De beelden van de rondrijvende lijken op het bruine water gingen heel de wereld rond. Hier dringt de geschiedenis heel diep tot in het merg van je gebeente. Verleden tijd? Hopelijk voltooid verleden tijd.

Ik bereid me voor op een lang oponthoud aan de grens. Voor de zoveelste keer moeten we weer dezelfde gegevens invullen op officiële papieren. Terwijl we wachten komen kinderen stoeltjes verkopen. Mooi gemaakt, dat wel. Maar zo lang zal het toch niet duren zeker? Al wachtend begint de temperatuur behoorlijk te stijgen. Af en toe passeert een auto. Er komen veel voetgangers voorbij, schakels van de wandelende ketting van 300 km. De Ruandese grenspost stelt eigenlijk niet veel voor: één barakje waar de "officials" zitten en twee afdakjes waar je desnoods wat schaduw kan vinden.

Maar we hebben geluk en mede dank zij de ervaring van Védast kunnen we snel verder. Tot aan de grenspaal van Burundi. Daar weer hetzelfde scenario: papieren invullen en wachten. Ook hier zijn we snel geholpen, dank zij de imposante figuur van Marc die zich als een buffer opstelt voor het loket. Alleen is er nog een overrijverige douanier die toch de bagage even wil controleren. Als slachtoffer kiest hij mijn valies. Ditmaal ben ik zeker dat er geen auto-onderdelen in zitten. Dus met gerust gemoed open ik mijn eigendom. Gisteravond hebben Marc en Jeannette me nog enkele kilo's snoepgoed meegegeven om bij mijn bagage te steken. Wanneer ik mijn valies dus open ziet de brave man alleen maar snoep liggen, meer niet. Hij heeft de moed niet om verder te kijken: we mogen verder. De verroeste, kromgetrokken bareel gaat omhoog, wij stappen in en rijden Burundi binnen.

Het wordt tijd om te picknicken. Plaats van afspraak wordt Auberge de Kayanza, een heus restaurant met terras. We halen onze picknick boven en onder begeleiding van de onvermijdelijke Primus en Amstel smaakt ook dit oponthoud heerlijk.

Maar het is alsof een zekere onrust ons verder drijft. De file van 300 km is nog niet opgelost. We hebben nog een paar uur te gaan. Youssef maakt er meteen werk van. Net zoals deze voormiddag gaat hij als een razende tekeer. Hij is een goed chauffeur, zeker van zijn stuk, maar al wat voor hem rijdt wil hij voorbij. Of er nu een draai ligt in de weg of niet, of het nu een trage, te zwaar beladen bestelwagen is of een snelle bustaxi. Hij wil vooruit. Als een razende tussen twee rijen voetgangers scheurend. En het meest merkwaardige is dat die voetgangers er zelfs niet van opkijken. Zij gaan onverstoord hun trage gang, bagage op het hoofd, fietsen ternauwernood in bedwang.

Plots vertraagt hij. Begint zeer langzaam te rijden. De wagens die we passeerden steken ons één voor één voorbij. "Om onze vrienden terug te laten bijkomen", zegt hij. Voor mij was die slakkengang welgekomen. Ik begon net slaperig te worden van die egale vaart. De tol van een paar korte nachten deed zich gevoelen. Maar hoe traag we ook rijden, de

anderen komen niet in het vizier. Zelfs niet op het ogenblik dat we Gitega binnenrijden. De plaats van afspraak is gelukkig duidelijk bepaald: het Tamotel. Hier parkeren we en wachten op de rest van het gezelschap.

Dit hotel-restaurant is luxueus. Voornamelijk bezocht door de UNO-blauwhelmen. Voorzien van een prachtig onderhouden tuin, ommuurd, schaduwrijk, verse palmbomen, chalets als hotelruimte. Voorzeker geen spek voor de bek van een gewone Burundees. Op het overdekte terras drinken we ons weer wat vocht in, en wachten op de komst van ons aller Ignace, abbé Ignace voor de vrienden. We zien hem verschijnen, keurig gekleed in een pak en met das. Een beetje vermagerd en met de restanten van een griep in zijn lijf.

Maar Ignace blijft Ignace. Met een ongelooflijk droge humor zet hij je op het verkeerde been. Zo heb ik hem leren kennen in Assisi, zo heb ik hem teruggezien in Assisi. En telkens was er de uitnodiging: en wanneer kom jij nu eens naar bij ons? Vandaag is het gelukt, Ignace. En ik kan je niet zeggen hoe gelukkig ik ben.

Binnen en weer buiten

Het laatste stukje tot het aartsbisdom rijden we wiel in wiel. Plechtig rijden we het enorme plein vóór de kerk op, plechtig rijden we onder de poort door van het bisdom zelf. En men staat ons op te wachten. Monseigneur Simon op kop. Al wat religieus is valt in je armen. De aartsbisschop op de eerste plaats, dan de vicaris en dan de hele collectie van abbé's en aangelanden. Alle nonnetjes hier zijn jong. En de kleine novicen plooiën zich dubbel en kruipen bijna in je schoot wanneer ze je willen omhelzen. Het welkom is oprecht.

Maar veel tijd hebben we niet. We willen eerst nog een viering doen "onder ons". Ik concelebreer met Amand, en heel onze groep, ook Védast en Pierre, zijn aanwezig. Het wordt een kort, stemmig moment. Het einde van een wel heel erg bewogen weekend. De ancients voelen zich reeds thuis. De neofieten zullen er ook niet al te lang werk mee hebben. Want dit is een plaats die een stemming heeft om nooit te vergeten. En het is niet alleen het parfum van die geweldig geurende boom op de binnenkoer die daar de oorzaak van is.

Het avondmaal in de zeer eenvoudige refter smaakt voortreffelijk. Bij hoge uitzondering is er wijn aan tafel. Een welkomstgeschenk. Ik merk dat in heel deze ruimte geen enkel schilderij of foto recht hangt. En dit ligt niet aan de wijn, want ook later, in alcoholvrije omstandigheden, zie ik hetzelfde. Ik word geposteerd aan de linkerhand van de bisschop. Aanvankelijk wist ik nog niet dat hij een vrij streng regiem volgt. Op die manier was ik bijna gaan lopen met de kip die speciaal voor hem was bestemd en met de kom sorgopap die hij at als dessert.

En als je denkt: voilà, deze dag zit er op, dan krijg je nog een aardig digestief aangeboden. We gaan naar een vrij grote zaal en daar staat ze dan, de zending! Een massa grote dozen op elkaar gestapeld. Op elke doos staat iets geschreven: mannen, vrouwen, kinderen, jassen, dekens, speelgoed, boeken, knuffels... Het is de bedoeling dat we die dozen ordenen. Op zich wel een leuke bezigheid, maar niet alle dozen zijn even licht. En met een zekere reserve in verband met mijn rug speel ik mee. Hoopjes maken van grote dozen.

Op de tafel staat een volle whiskyfles. Temidden van alle drukte sneuvelt ze, heel het kostbaar goedje op de grond. We gaan op zoek naar poetsgerief en brengen het meest efficiënte poetsmiddel mee dat er bestaat: een nonnetje. Gewapend met de nodige vodden en emmers dweilt ze de whisky weg. Ze is duidelijk in staat van genade na dit nuttig werk. Als dank geeft Marc haar een doos koekjes cadeau. Wellicht zal ze ook de volgende dagen nog "high" zijn, maar dan van de koekjes.

Eind goed, al goed. We ronden de avond af in de kamer van Marc en Jeannette. Gezeten op het bed, een zetel en enkele stoelen maken we het strijdplan op voor de volgende dag. Deze traditie houden we aan gedurende heel onze reis. Soms zeer diepgaande gesprek-

ken, soms gierend van het lachen, maar steeds zeer geanimeerd. Hoe kan het ook anders wanneer je dagen gevuld zijn met emotie?

Maandag 6 februari

Gisteravond, na het avondmaal, vroeg Mgr. Simon aan Amand en mij of we niet mee wilden concelebreren met hem. Daarom staan we om 7 u met z'n drieën in de sacristie. In de kapel zitten de nonnetjes en enkele vaste klanten. De viering verloopt zeer rustig, intiem, hoewel Amand delicaat in de bloemetjes wordt gezet omwille van zijn naamfeest.

Het ontbijt is goed, met weinig, maar straffe koffie. En dan staan we weer klaar om te vertrekken, weer een nieuw logement opzoeken. Voor twee dagen gaan we naar Bujumbura want Marc en onze mutualisten hebben daar enkele contacten af te werken. De anderen gaan mee om Burundi ietsje meer te leren kennen. Momenteel zagen we slechts de grote rijweg, nu gaan we op verkenning in een heuse stad.

Met Jean-Paul nestel ik me op de laatste bank van de bestelwagen. Védast is en blijft onze chauffeur en Marc zijn secondant. Al de rest wurmt zich ook in de wagen. Het is niet zo ruim en luxueus als in de jeep, maar iedereen kan er in, niemand klaagt, zelfs niet de twee bavianen op de achterbank. Ook de bagage voor 3 dagen vindt zijn plaats. Bujumbura, here we come!

Tot Bugarama volgen we dezelfde weg als gisteren. Met dezelfde taferelen. Alleen zijn de voetgangers langs de weg niet meer zo mooi gekleed als gisteren, want vandaag is het maandag, vandaag is het werkdag. Iedereen lijkt op weg naar een bepaald doel, een markt, een dorp. De fietsers zijn zwaarder beladen dan gisteren. In de bergaf rijden ze razendsnel, levensgevaarlijk. In de bergop lopen ze te voet, puffend om hun vehikel de heuvel op te krijgen. En daartussen af en toe een zware camion met een slakkengang. Goed dat Youssouf vandaag niet achter het stuur zit!

Mij valt op dat de bewegingen hier in Burundi veel trager zijn. Trager dan in Ruanda. Je ziet niemand rennen, niemand snel wandelen. Alle bewegingen zijn in slowmotion. En wat niet in slowmotion is staat gewoon stil. Tekenend waren die straatwerkers die gezeten op een stoeltje de stenen op hun plaats legden. Steen per steen. Geen enkele beweging overhaast. De straat zal zo ook wel af geraken.

In Bugarama verlaten we de gekende weg en rijden over de hoogste top om van daar af te dalen naar Bujumbura aan het Tanganyikameer. De top ligt in de wolken. Een mistgordijn tussen de paradijselijke heuvels en het dal, tussen de hoogtes die je nu al nostalgisch maken en de wat dreigende nadering van de stad. Die dreiging wordt nog geaccentueerd door de talrijke gewapende posten die her en der opgesteld staan. Dit is geen veilige weg, zegt men ons. Hier zijn nog rebellengroepen actief. Gedurende de nacht is deze weg volledig afgesloten voor alle verkeer. De laatste stuiptrekkingen van de oorlog? Dit ontoegankelijk gebied hoort in ieder geval niet bij de lachende mensen in de heuvels.

Maar het gaat snel, duizend meter dalen, af en toe een trage mastodont voorbijsteken, een tweetal passages waar de rijweg volledig verdwenen is en we kreunend over een geïmproviseerde zandweg verder moeten. Maar in de diepte zien we de uitgestrekte vlakke liggen en een grote stad aan het meer. Hier moeten we zijn, hier worden we verwacht.

Kamenge, een brede, groezelige baan, omgeven met woonwijken, voert ons richting centrum. Ook hier zijn nog vele sporen van de oorlog, hier zat men er middenin. Nu lijkt me alles zo grauw en bestoft. Het is hier ook warm. Je komt van een gezegende hoogte van om en bij de 2.000 meter. Hier kom je op 800 meter, met een vochtige warmte door het Tanganyika-meer gevoed.

We draaien plots een soort fabrieksterrein op, Gemeca. Een ijzeren poort sluit het gebouw af, hoe kan het ook anders. Hier blijken de burelen te zijn van Raptim, waar Jean-Pierre

een terugvlucht wil boeken voor volgende week. Marc en Jeannette zijn hier ook bekend, natuurlijk, en Jean-Pierre en Ineza gaan binnen voor dat vliegtuigticket enerzijds, en voor een tweede inkomstbewijs in Ruanda voor Ineza anderzijds. De anderen blijven buiten wat slenteren. De warmte voelen. Het fabrieksterrein. Niets uitnodigends, niets aantrekkelijks.

Gelukkig is alles snel afgehandeld. We klauteren weer in onze auto, bavianen eerst. En we rijden verder de stad in. Onvoorstelbaar, wat een gewemel, wat een onoverzichtelijk verkeer, wat een afgeleefde straten. Maar we rijden naar een plaats waar ik reeds een tijdje naar verlang, een plaats om iets te doen tegen onze dorst. We stoppen voor een gesloten poort, claxonneren, en men laat ons binnen. We zijn op het domein van de Witte Paters, en we zijn er welkom. Pater Pol bezorgt ons het beste wat we ons op dat ogenblik kunnen indenken: Primus en Amstel. We waren er werkelijk aan toe.

Ook worden nog financiële transacties gevoerd, euro's wisselen in Burundese francs. Maar vanaf het begin is ons diets gemaakt dat we ons daar niet moeten mee bezig houden. Heb je iets nodig, vraag het dan. Nadien zullen we alles wel afrekenen. Misschien is deze regeling wel ingegeven door ervaring: ik ben er namelijk niet zeker van of er onder ons niet al enkelen failliet zouden zijn gegaan, als ze geld bij zich hadden gehad. En de reis moet eigenlijk nog maar goed beginnen.

Na deze dorstlesser rijden we naar de rand van de stad, over wel zeer slechte wegen. We hotsen en botsen over de Avenue Anspach van Bujumbura. De 2 bavianen achter in de wagen zitten niet langer meer op een comfortabele zetel maar op een heuse pijnbank. Gelukkig dat er solidariteit bestaat. Wij verstaan mekaar zonder woorden en delen de pijn genereus.

Bij de Xaverianen wordt op ons getoeter de deur wagenwijd geopend. We begroeten kort en bondig de Italiaanse verantwoordelijke, Padre Sergio, ontvangen een sleutel en brengen onze bagage naar onze kamer. Het zijn mooie kamers. Mijn kamer bestaat zelfs uit 2 kamers, één bed heeft een muskietennet. Er staat een tafeltje en een kleerkast. Er is zelfs een eigen badkamer met toilet. En de tuin vóór onze kamers is zeer groen, veel grote bomen, veel schaduw. Dit logement geeft een zeer veilig gevoel, is luxueus.

Gesprekken aan het meer

Na het deponeren van onze bagage in onze kamers vertrekken we onmiddellijk op zoek naar een restaurantje in de buurt. Maar het is maandag, en veel zaken zijn gesloten. Uit armoe gaan we dan maar een snack eten in een restaurant aan de boorden van het meer. Uit armoe? Een grotere tegenstelling tussen deze zaak en de armoedige huizen en wijken die wij intussen reeds zagen in de stad is bijna niet denkbaar. Vanuit de hoogte van ons terras kijken we neer op de rijweg, waar mensen wandelen die ietwat jaloers lonken naar die rijke blanken die zich de weelde kunnen veroorloven van een degelijke maaltijd in een betere zaak.

Maar het uitzicht is schitterend: het meer en in de nevel op de achtergrond de heuvels van Congo. Ik krijg echt een vakantiegevoel. Alleen de tafelgesprekken brengen me terug tot de realiteit van onze missie. Vlaanderen, Burundi, Polen: een triangel van mogelijkheden. Boeiend, uitdagend. Maar we geloven erin. De expertise is aanwezig, zit hier zelfs rond tafel. En het enthousiasme kent geen grenzen.

Dan rijden we terug naar ons logement van 2 nachten. Om er een siësta te versieren. Voor mij is het de ideale gelegenheid om mijn notities wat bij te werken. Er gebeurt zo veel op zo'n korte tijd, dat je niet in staat bent om alles direct aan het papier toe te vertrouwen.

Buiten schijnt de zon uitbundig. De temperatuur voel je zo stijgen. Dit is geen regenseizoen meer, of met andere woorden: de seizoenen zijn niet meer wat ze geweest zijn. Ook hier niet. Maar Burundi, en waarschijnlijk de hele Midden-Afrikaanse gordel, wacht met

ongeduld op regen. Bronnen drogen uit. In Gitega hadden we geen water meer in de leidingen en er was ook geen elektriciteit bij gebrek aan water. De teelten verkommeren op het land. De maïs staat droog, de bananenbomen versralen. Alleen de eucalyptusbomen floreren. Goed voor het hout, slecht voor de grond. Mensen trekken meer en meer naar het zuiden, op zoek naar vruchtbare grond. De woestijn lijkt op te rukken en is hier niet zo ver meer van verwijderd. De vraag beangstigt mij: al die rijen mensen langs de baan, hoeveel zouden er tussenlopen die op zoek zijn naar een nieuw, leefbaar bestaan?

Na een weldoende, intense rust praat ik buiten een poosje na met Eddy, Jean-Paul en Jean-Pierre. Ze vertellen over hun moeilijk gesprek dat ze zonet gehad hebben met dr. Reijntjes. En ons gesprek komt als vanzelf op de waarden en de mogelijkheden van de CM. Over het gevaar dat de gezondheidszorg geëtatiseerd wordt. Dat op die manier de basis wordt verloochend. Voor mijn door en door mutualistische gesprekspartners is dit een gelegenheid om hun gal te spuwen, om hun visie toe te lichten, om hun bezorgdheid uit te spreken. Ik vond het zeer boeiend. Vooral om te zien en te horen wat deze mutualisten bezielt, motiveert, drijft. Ik was er een bevoorrecht getuige, later geassisteerd door Amand.

We rijden weer naar het meer. Een gezellige bar wordt de ontmoetingsplaats met een jong Vlaams koppel, Jan en Machteld. Zij werkt bij de VN-vluchtelingenorganisatie, hij sinds kort bij Unicef. Het is een rustplek aan het mooie meer. De donkere wolken in de verte, boven de heuvels van Burundi, lossen op zoals ze gekomen zijn. Kleine vissersbootjes varen op het meer. Alleen de nijlpaarden die hier moeten rondlopen laten zich zien noch horen. Maar we luisteren vooral naar onze gesprekspartners.

De gesprekken zijn levendig. Je voelt dat je hier bij enthousiaste jonge mensen bent. Dat geeft moed. Zolang zulke mensen, van de zogenaamd verwende, egoïstische generatie, zich nog durven inzetten voor de minder kansrijke medemens is er nog hoop. Dan is de toekomst nog niet dood. En risicovol is hun onderneming zeker. Gelukkig stellen zij er zich niet te veel vragen over. Zij zijn jong, en dat hebben ze dan weer voor op de verwende, egoïstische generatie vóór hen. Voor deze jongeren ligt de wereld open.

We nemen afscheid met een “tot morgen”. Intussen is het wel aardedonker geworden, tijd om aan ons avondmaal te denken. We rijden naar restaurant “Oase”, letterlijk een oase in de drukke stad. Twee Vlaamse Witte Paters zijn er onze gasten. We eten een heerlijke vismaaltijd, vis vers van het meer. En in een kader dat aan betere Italiaanse trattoria’s langsheen de boorden van een of ander lago doet denken.

Wanneer we terug naar de Xaverianen rijden, onze verblijfplaats, zindert deze dag nog na. Een echte rustdag, een echte zomerdag. We vinden ons verblijf ook luxueus, want er is zelfs elektriciteit. Voor alle veiligheid heb ik wel een kaars op tafel klaargezet en enkele lucifers, je weet maar nooit.

Wanneer ik mijn dagboek schrijf heb ik het gevoel dat alles nog moet beginnen. Dit was een zeer zachte aanloop. Een vakantiegebeuren, doorspekt met gesprekken over zin en toekomst van mutualiteiten. Misschien is dat een goede ondergrond om de volgende dagen ten volle te beleven. Dat, samen met de vriendschap die op korte tijd is gegroeid.

Dinsdag 7 februari

We beginnen deze dag met het zoeken naar een sleutel. Amand is zijn sleutel kwijt en weet wel waar, maar niet hoe dat is gebeurd. We doorzoeken zijn kamer van onder tot boven. Ten einde raad halen we er Padre Sergio bij. Zijn oplossing was natuurlijk verpletterend: er zit niets anders op dan te bidden tot S. Antonius, zegt hij. Waaraan Jeannette mompelend toevoegt: en tot de heilige Rita, voor Amand zelf. Noch Antonius, noch Rita heeft raad gebracht. Amand zal opendeurdag moeten houden vandaag en volgende nacht.

Rustig gezeten in de schaduw van de tuin krijgen we dan het bezoek van de ereconsul van Polen. Dit is natuurlijk werk voor Ineza en Jean-Pierre, Pierre, Marc en Eddy. Wij kunnen van op een eerbiedige afstand wat keuvelen onder ons.

Maar je kunt toch niet de hele dag zitten niksen. Daarvoor zijn we niet naar hier gekomen. Daarom rijden we met een kleine delegatie terug de stad in om in Ocibu, een koffiefabriek, koffie te gaan kopen. Veel meer dan een heel grote hangar krijgen we niet te zien. Er staan wel een aantal grote jutezakken klaar voor verzending. En dan kunnen we gaan aanschuiven in een klein zaaltje waar de bestelling wordt geleverd.

Er staat een hele rij mensen die wachten op hun beurt. Védast zet zich in de rij, rustig, onverstoorbaar. En wij staan te puffen in dat zaaltje, want het is er warm. De goede koffiegeur compenseert veel. Die geur, die toch mijn reukorgaan binnendringt, ondanks de verkoudheid die ik reeds vanaf de avond voor ons vertrek in België gecultiveerd heb. Je ziet ook hoe de koffiebonen worden gemalen en manueel (!) gewogen en in zakken gestoken. Maar wat geeft het, de tijd is er om te laten passeren en de koffie zal hoe dan ook terechtkomen in de handen van de klant.

We gaan dan de mensen van ons groepje oppikken die bij de Belgisch Technische Coöperatie besprekingen zijn gaan voeren. De afspraak loopt perfect, niemand moet wachten. Wij zijn blanken die efficiënt omgaan met de tijd!!! Voordat we ons volgende programma-punt afwerken passeren we nog even bij de Witte Paters, dorst, geld wisselen, dorst...

Een schat in broze vaten

En dan komt het hoogtepunt van de dag, het hoogtepunt van ons verblijf in Bujumbura, misschien wel het hoogtepunt van heel onze reis. We gaan Akamuri bezoeken, het lichtpuntje (= Akamuri) in deze groezelige stad. We komen in een van die grauwe wijken en houden halt aan een schoolachtig gebouw. Het is hier dat zuster Meena leeft en werkt, een Indische zuster van de Jacht. Het is een kleine zuster, maar een heilige zuster. Met een ongelooflijk open lach. Met een energie die onbeschrijflijk is. Met een warmte waar je je dagenlang aan kunt warmen.

Reeds jarenlang vangt zij in deze stad straatkinderen op, fysisch en mentaal gehandicapten. En ze geeft ze lichamelijke zorgen, degelijke opleiding, voorbereiding om ooit op eigen benen te staan in de maatschappij. En blijkbaar zijn de gebouwen waarin zij dat doet in een paar jaar tijd verdubbeld. Het minste wat je kunt zeggen is dat zij een vrouw is die van aanpakken weet. Het is indrukwekkend!

Momenteel zijn er een 200 van de 420 kinderen aanwezig. En we mogen een rondgang maken, door de klasjes, de plaats waar autistische kinderen les krijgen, het kinelokaal, de boerderij, het winkeltje. Ons eerste echte bad in de miserie. De kinderen zijn opvallend aanhankelijk. We mogen de lessen onderbreken, een fotootje maken links en rechts, maar vooral handjes geven, veel knuffels. En je wordt ontroerd door die blinkende oogjes en die parelwitte tandjes (van zij die tandjes hebben).

Het meeste indruk maakt op mij de zaal waar kinesitherapie wordt gegeven. We moeten onze schoenen uitdoen om de vloer niet vuil te maken. Onmiddellijk wordt mijn blik aange-trokken door een kindje dat tegen een pilaar staat vastgebonden, gesteund door een soort matrasje. Een kindje met een open rugje. Het wordt deskundig behandeld door een kinesiste in witte schort. Ik kan even mijn hand uitsteken – angstige, afwijzende oogjes. Het kindje ziet af, dat merk je in die blik. Maar de kinesiste laat me toe om nog eens een aaitje te geven. En nog een. En plots verschijnt er een kleine glimlach om die lipjes. Kijk, dat is een beeld dat me niet meer loslaat. Ik heb er een foto van genomen. Maar zelfs als die foto niet zou zijn gelukt, dan staat die blik gebrand op de harde schijf van mijn ziel.

Iets verderop zitten kinderen te eten: maïs en bonen. Grote, witte ogen met karbonkels van pupillen, ze staren je aan. Een van de grotere meisjes geeft me een volle maïskolf. Ongeveer de helft van wat zij te eten krijgt. Ik neem één graantje van de kolf en geef die terug aan haar. We hebben zo onze maaltijd gedeeld, hoewel haar aandeel veel groter is dan dat van mij, want zij gaf het mooiste wat ze had: haar glimlach.

We wandelen verder naar de boerderij, we bezoeken de plaats waar zeep wordt verkocht. We hebben hier veel kinderen blij kunnen maken. Maar het is vooral mijn eigen hart dat week geworden is, dat weent om al die ellende, dat jubelt om dat klein, kwetsbaar nonnetje, dat zo'n immense goedheid heeft gesticht en nog verder verspreidt.

Neen, zuster Meena vergeet ik nooit meer.

Nu gaan eten lijkt wel een vloek te zijn. Maar Marc en Jeannette kiezen voor een plaats waar het contrast niet te groot zal zijn. We gaan naar het FVS, la Famille pour vaincre le Sida, gesticht door 3 zussen. We krijgen er slechts één van te zien, maar ze is gedreven. Ze vertelt ons dat zij met haar twee zussen dit initiatief begonnen is om kinderen op te vangen waarvan de aidsmoeders zijn gestorven. Ze krijgen hier eten, er worden allerlei activiteiten en vorming voorzien, enkelen verblijven hier ook.

Wanneer we aankomen is er een vormingssessie bezig voor vrouwen. Maar voor ons is er buiten nog wel plaats om te zitten. Eerst mogen we de kinderen gaan bezoeken. Enkelen zijn reeds aan het eten en anderen spelen op het zandplein. Ik vraag of ik een fotootje mag nemen, en op minder dan geen tijd staat een goed geordend groepje voor mijn lens. En dan moet je die foto nog eens laten zien aan iedereen apart. Dat is een wonder. Kinderen wurmen zich om je heen om toch een blik op te kunnen vangen van zichzelf. En dan die kreetjes van herkenning, en nog eens opnieuw aandringen om te kijken. Foto's kijken is hier een sociaal gebeuren!

Aan tafel bestel ik vis, zoals nog anderen van onze groep. Ik krijg vlees. Niets klopt eigenlijk, noch de bestelling, noch de rekening. Zou dat een van de redenen zijn waarom hier zo weinig mensen komen eten? Nochtans is dit een van de mogelijkheden om geld in het bakje te krijgen om het initiatief verder te laten bestaan. Een ander element is zeker ook het feit dat hier vormingen voor vrouwen worden gegeven, en op die momenten is er geen plaats om te eten. Met zo'n onregelmatig uurrooster kun je geen klanten winnen, zeker geen Westerlingen.

Tot slot: de varia

De mutualisten gaan wat vroeger weg omdat ze nog wat lobbywerk te doen hebben. Wij proberen de rekening te laten kloppen en pikken de anderen weer op. Nu krijgt iedereen de tijd om een klein uurtje te rusten. Eddy, Jean-Paul, Marc en ik rijden met Védast naar het seminarie in de buurt om er een of andere Monseigneur te bezoeken. Het schijnt de 1ste chauffeur geweest te zijn die Marc en Jeannette hadden, een voorloper van Védast dus.

We wijzen Védast erop dat hij, gezien zijn carrière, misschien ook ooit Monseigneur zou kunnen worden. Hij moet er eens hartelijk mee lachen. Dat is aan hem niet besteed. Eerlijk, eenvoudig, hartelijk, dat is Védast. Een kerel uit de duizend (heuvels), die ontzettend bezorgd is of alles voor ons oké is.

Na het bezoek(je) wandelen we met z'n vieren terug naar huis. Een rustige boswandeling, deugddoend. Zeker na de indrukwekkende voormiddag. En de benen even strekken, ook dat doet goed. Op aanraden van Védast nemen we niet de binnenweg omdat hij vreest dat wij, vreemde blanken, er misschien zouden kunnen lastig gevallen worden. Het weer is warm tot zeer warm, maar niet ondraaglijk. Het was een mooi intermezzo dat de harmonie van de ziel herstelt.

En daarna gaan we met heel de groep weer de stad in om er een bibliotheek te bezoeken, om inkopen te doen. En dan nog een typisch West-Europees grootwarenhuis, waar zelfs de meest zinloze zaken te vinden zijn, zoals kattenvoer en kanariezaad. Aan de uitgang zit een vrouw met kind te bedelen. Een universeel beeld, ook bij ons. Maar hier is de armoede ongetwijfeld authentiek.

Dit tussendoortje van winkelen is aan mij niet besteed geweest. Ik ben al geen winkelfan, en dan zeker niet als je op voorhand al beslist hebt om niets te kopen. Wat me wel impressioneerde was de grote markt waar we even stil hielden. Wat een donkerzwarte be-doening! Je spreekt hier niet van zwarte markt, maar van pekwarte markt. Neen, hier rondwalen lijkt me niet aangeraden, hoewel ik 2 blanke jonge vrouwen hier rustig zag doorwandelen. Onder de geïmproviseerde kraampjes is ook letterlijk alles te koop. Maar of er zangzaad is te vinden weet ik niet. En het kattenvoer zal ook wel niet onder die naam worden verkocht.

Een andere sterke indruk die ik overhoud van ons rondrijden in de stad Bujumbura is de heksenketel die het verkeer er kan zijn. Een van de leukste beelden was die politieagent die op een rond punt het verkeer stond te regelen. Op een rond punt! Het gevolg was dat er een reuzenchaos ontstond. Gelukkig dat Védast een echte Burundees is die zich in het verkeer niet opzij laat drummen. Integendeel! Hier moet je rijden met ware doodsvrachting of je geraakt nergens. Het prototype van een gordiaanse knoop, van een (verkeers)reglement dat totaal overbodig is.

Weer thuis krijgen we een 20-tal minuutjes om ons wat op te frissen. Dan rijden we naar het Belvédère voor onze laatste avond in de stad. We worden verwelkomd in een luxueus restaurant met een prachtig uitzicht op het meer en op Congo in de verte. We ontmoeten er weer Jan en Machteld en Pater Pol. De avond is zacht en de sfeer uitgelaten. Is het omdat wij toch wel wat te verwerken hebben gekregen in de loop van de dag?

Het eten is zeer goed. Maar ook ditmaal gaat mijn bestelling de mist in. De kalfstong die ik eerst bestelde is er niet. Dan maar (denkend aan de vogelgriep) kip met moambe. Maar ik krijg tenslotte een soort lasagna met gehakt. Kippenvlees is het in geen geval en de moambe is tomatensaus geworden. Wanneer ik mijn schotel half verorberd heb komt men mijn eigenlijke bestelling opdienen. Ook daar heb ik de helft van opgegeten. Of men mij 2 schotels aangerekend heeft weet ik niet. Ik heb alleszins gegeten voor twee.

Weer naar huis. Er is elektriciteit van de generator tot 22 u. Ik ga dan op mijn kamer mijn verslag bijwerken bij het licht van een kaars. Om 22.30 u is er weer even elektriciteit, maar zeer snel wordt alles weer in complete duisternis gehuld. Mijn dag eindigt mijmerend. Deze avond was uitbundig geëindigd. Misschien omwille van de verwachting dat morgen onze missie echt begint. Deze dagen in Bujumbura waren vooral werkdagen voor de mutualisten. Wij waren nog veel meer toerist. Vanaf morgen verandert de situatie en worden ook wij veldwerkers.

Woensdag 8 februari

Vanmorgen werd ik wakker door het geluid van de generator. Het is dus belangrijker dat er overdag elektriciteit is dan 's avonds. Maar ook weer, net als gisteren, op de achtergrond een ononderbroken geluid van auto's, getoeter, geronk. Als je erop begint te letten is het best wel enerverend. Maar overigens is het domein hier een oase van rust. Er heerst een bijna plechtige stilte. Ik hoor wel het eigenaardig geroep van een vogel die ik niet ken, de morgenvogel. Aanvankelijk dacht ik dat het om een soort bel ging, een ding-donggeluid. Maar het gaat wel degelijk om een vogel die alleen 's morgens roept. Een wekker door de natuur zelf geschonken.

Ik maak gebruik van de elektriciteit die ons geboden wordt om alle batterijen (van GSM en fotoapparaat) weer op te laden. Wellicht zal dat in Gitega niet zo eenvoudig meer zijn. Een

heerlijke douche, een ontspannen ontbijt. De mutualisten hebben nog wat te bespreken. Wij krijgen de kans om rustig in te pakken. Voor de laatste maal moeten we de boys storen om de poort voor ons te openen. Een vriendelijke groet, en op weg naar de Witte Paters. Hier nemen we afscheid van de stad met de gebruikelijke combinatie van Primus-Amstel.

Burundi anderzijds

De terugweg schenkt je weer het stilaan vertrouwde beeld van mensen die langs weerszijden van de baan lopen, hun bagage meezeulend op een fiets of op het hoofd. Vele mensen lopen blootsvoets. Wanneer we even stilhouden om een foto te maken van enkele schoolkinderen, lopen ze eerst weg. Pierre tracht ze gerust te stellen en roept ze naderbij. Aarzelend komen een paar grotere jongens dichterbij. Maar ze zijn zo argwanend, ze blijven op een respectabele afstand staan. Ze geloven vast dat blanke mensen zwarten opeten. Het wordt vrij vlug duidelijk dat we niet moeten aandringen. Deze kinderen zullen hun angst niet overwinnen.

We middagmalen in een plaatselijk restaurant met mooi zicht op de heuvels. Het is in die heuvels dat we de volgende dagen zullen verblijven en rondtoeren. Wanneer we aan de maaltijd zijn begonnen is er plots een invasie van blauwe politiemannen die hier ook komen eten. Meer blauw op straat: de natte droom van onze blauwe excellenties. Of ik me nu veiliger voel? Ik denk het niet, hoewel we volledig zijn omringd door een blauw cordon, helemaal geen cordon sanitaire. Maar het beeld van politie, zeker als ze zo talrijk zijn, roept steeds agressie op. De vreemde invasie verstoort toch een beetje de bekoorlijkheid van deze plek.

We moeten op tijd vertrekken omdat we onze eerste mutualistische kern gaat bezoeken. Daarvoor moeten we de grote, geasfalteerde weg even verlaten naar het dorp Murayi. Hier is ooit de eerste kern begonnen. Nu worden we er opgewacht door een volle zaal Murayanen, allen lid van de plaatselijke CM-kern. We krijgen een hartelijk applaus. Pierre, Marc en Eddy zetten zich vooraan achter de bestuurstafel. De anderen sluiten zich aan achteraan in de zaal.

In deze hangar zitten zowat 150 mensen samen. Een geluidsinstallatie is er niet, maar iedereen, zelfs tot op de laatste banken, luistert geboeid. Links zitten de vrouwen in hun kleurrijke panjes en hoofddoeken, rechts de mannen. En daar tussendoor kruipen kinderen rond, ook zij gekleed in hun mooiste kleertjes. Vergaderen is hier blijkbaar een feest!

Nog nooit heb ik tijdens een Algemene Vergadering een kindje kunnen knuffelen. Hier kan dat wel. De moeder zet bijna letterlijk haar kleintje op mijn schoot. Grote, vragende ogen; en dan speels met een vodge papier. En intussen leest de voorzitter het jaarverslag voor, brengt Marc zijn antwoord, applaudisseren de mensen wanneer ze nieuwe kredieten toegezegd krijgen. Het wordt een vrij lange toespraak van Marc, vooral omdat die door Charlotte telkens moet vertaald worden van het Frans naar het Kirundi. Mensen reageren. Kinderen worden steeds wispelturiger. Je kunt echt niet spreken van een rustige vergadering. Maar iedereen luistert vol aandacht. Er is geregeld instemmend gemompel. Hier voel je dat deze kern, deze mutualiteit, is gebaseerd op solidariteit. Dit is mutualiteit in zijn puurste vorm.

Tegen het einde van de vergadering trekken hier en daar wat mensen naar huis. Ze moeten nog kilometers ver stappen en willen ook voor het donker nog thuis zijn want van straatverlichting is hier uiteraard geen sprake en er is nog steeds een avondklok ingesteld. Als slot van de vergadering worden waterflessen en Primus rondgedeeld. Ook wij worden bediend. Na een paar slokken echter geven we het flesje door omdat we terugkeren naar Gitega. We springen nog even binnen in het klooster, waar op het binnenplein een prachtige kerstster staat te bloeien. Dit is pure vrede. Hier zou je nog lang kunnen blijven om

van het dorp en van al zijn mensen te houden. Dan rijden we langs het grote kerkplein weg, nagewuifd door de vele kinderen.

We houden nog even halt in het Tamotel. Ineza geeft hier een heerlijke getuigenis over haar eerste indrukken in Burundi, over de immer glimlachende mensen, ondanks hetgeen hier is gebeurd in het recente verleden. En de vergelijking die ze maakt met Polen. En zo komen we weer uit aan die droom van de drie-eenheid Burundi, Polen, Vlaanderen. Het wordt een beetje een rode draad in deze reis, heb ik de indruk.

Aankomen in het aartsbisdom is weer thuis komen. Vandaag is er elektriciteit en stromend water. Dat er weer elektriciteit is zien we meteen, want op sommige kamers brandt licht bij onze aankomst. Bij ons vertrek hier hadden we geen stroom en sommigen hadden dus hun schakelaar wel aangeknipt maar niet uitgedaan. Typisch voor mensen die verwend zijn met de luxe van onbeperkte stroomtoevoer.

Om 19 u is het weer tijd om aan tafel te gaan. Lekker eten. Alleen is het hier mogelijk om zelf te nemen zoveel je nodig hebt, en niet een al te volle schotel aangereikt te krijgen. Ook dat is een thuisgevoel.

Na een avondlijke babbel bij Marc en Jeannette is ook deze dag weer opgetekend in de annalen van het verleden. Een mooie dag, weer een dag om te bewaren.

Zwemmen in een zwarte zee

Donderdag 9 februari

De 2 posten die ons vandaag voorgesteld worden zijn uiteraard onbekend voor mij. Je zult meegaan, uiteraard, maar je weet niet waarheen. Het zal wel iets gelijkaardigs zijn als gisteren, veronderstel ik. En toen was het een echt boeiende gebeurtenis. Nog nooit solidariteit zo tastbaar waargenomen.

We worden verdeeld over 2 jeeps. Onze chauffeur wordt vandaag Eric, naast hem wordt Amand geposteerd. Ik deel de achterbank met Eddy, en midden tussen ons in, als een zacht kussen, zit Charlotte, de collega van Pierre. De rit is lang, stoffig, hobbelig. Het gesprek is geanimeerd. Het landschap is prachtig. Eerst met mooie, brede uitzichten over de bergen, over de dalen en over alle culturen die er zijn aangelegd.

We verlaten de grote rode stofweg en draaien een onmogelijk hobbelig paadje in. Hier zouden we zeker met de camionette vastgereden zijn. Maar de jeeps geven geen krimp. Wij daarentegen wel. Gelukkig, je kunt je voorbereiden op elke nieuwe aanval op je rug-gengraat. De jeep die voor ons rijdt toont duidelijk wanneer ik me schrap moet zetten, en in welke richting de aanval zal ingezet worden. Het is een goed referentiepunt om mij op te richten. En intussen niet vergeten af en toe een bewonderende blik te werpen op de mooie natuur. En af en toe eens wuiven naar mensen die op God-weet-welke-maniër opeens opzij van de weg opduiken.

Grondig dooreengeschied komen we in Nyabikere, het eerste doel van de dag. We worden kort verwelkomd door een paar verantwoordelijken die ons aanmanen om te passeren langsheen het binnenhofje van de pastorie. Als we terug buiten gaan langs de andere kant van dat hofje staat een groep kinderen ons op te wachten, met pluimen haar, stokjes in de handen, een zilvergrijze klederdracht en met rinkelbellen aan de voeten. De jongens begroeten ons met hun dans, prachtig, levendig, ritmisch, met hart en ziel. Ontroerend.

En dan moeten we nog een 100-tal meter stappen naar de vergaderruimte. We zien links grote gebouwen liggen, de school die plaats biedt aan 1.000 leerlingen. Er zijn enkele mannen bezig om dakpannen te leggen. En er is een grote ruime speelplaats – al kun je hier niet van speelplaats spreken: alles is ruimte, alles is dorp, alles is speelplaats. En aan de andere kant van dat plein horen we plots een juichend geluid, we zien een zwarte

vloedgolf op ons afkomen. Een tsunami van kinderen overspoelt ons. Het is nog net geen gevoel van “help ik verdrink”. Maar een doorkomen is er niet meer aan. Onze weg is volledig versperd door die massa uitgelaten kinderen. Ze willen op de foto, ze proberen je aan te raken, ze willen dat je hen een handje geeft, dat je ze toelacht. Dit is een bad waar je niet ongeschonden uitkomt. Lichamelijk, neen, daar is geen gevaar voor, maar vooral je ziel is geraakt, geschonden of genezen.

Ten langen laatste moet een leerkracht een weg banen voor ons, bijna hardhandig. Zo geraken we in de vergaderzaal, weer een donkere hangar, die vol zit met mensen. De vrouwen rechts, de mannen links. Concreet betekent dit dat de linkerkant van de zaal vooral zwart en donker is, de rechterkant kleurrijk en fris. En daartussen kruipen kleine kinderen, spelen, huilen, fezelen. Het is geen ogenblik echt stil.

En toch wordt de vergadering met aandacht gevolgd. Er zijn dezelfde reacties als gisteren. Marc wordt regelmatig onderbroken door applaus. Maar het wordt stilaan zeer warm in de zaal. Toch staan aan weerszijde alle ramen open. Maar voor de geopende deur achteraan staat nog een massa volk. Hoe we hier straks weg moeten geraken is me nog een raadsel. Even heeft een leerkracht de kinderen buitengejaagd, en je voelt de frisse lucht terug binnenstromen. Maar even snel als ze zijn verjaagd, staan ze daar weer terug, de kinderen.

Intussen is de vergadering verder zijn gang gegaan. Ik was meer afgeleid door de voorstelling op de achtergrond dan dat ik het gebeuren in de zaal heb kunnen volgen. Maar op zeker moment wordt aan Ineza gevraagd om een getuigenis af te leggen over Polen. Nu krijgen we de Babelse spraakverwarring in volle glorie. Maar wees gerust, het Pools van Ineza wordt door Jean-Pierre feilloos omgezet in het Frans, dat op zijn beurt weer vakkundig in het Kirundi wordt vertaald door Charlotte. En zo krijgt iedereen te horen wat ie wilde horen.

Na de vergadering moeten we weer stroomopwaarts gaan, omspoeld door die duizend kinderen van Nyabikere. De dansers geven ons nog een nummertje extra. Ditmaal vind ik dat ze nog beter dansen dan daarstraks, spontaner. En dan kunnen we in de pastorie nog een glaasje water drinken, te delen met elkaar. Want water is er niet genoeg, en glazen evenmin.

Weer kruipen we in onze jeep, om weer langs dezelfde martelweg naar beneden te rijden, naar de brug over de rivier. Hier verlaten we de bekende weg en klimmen via een steile, onbarmhartige weg naar Mugera. We worden geslingerd van boven naar onder, van links naar rechts. Maar je klaagt niet, want het landschap is zo wonderlijk mooi, en je ziel is bestand nu tegen elk ongemak, gewapend als ze is door een onderdompeling in puur geluk.

Langs de baan stoppen we even aan een paar hutjes. Er is een pottenbakker, Batwa, bezig en rondom de krotten van huisjes lopen wat grauwe mensen en kinderen. Voordat we uitgestapt zijn worden we reeds omsingeld door tientallen rode zwartjes. Het is alsof ze uit de rode grond gekropen komen, zo snel zijn ze er. En hier en daar loopt er een schraal gekleed kleintje tussen met een dik hongerbuikje. En toch groeten de mensen ons vriendelijk. Glimlachen met de hongerdood in je lijf. Want het is nog steeds droog, de bananenbomen staan schraal, de maïs is volledig verdord. En veel gebakken potten zullen ze wel niet verkopen langs deze troosteloze weg. Een beetje koekjes en wat snoep doen in deze omstandigheden wonderen. Een druppel op een hete plaat? Allicht wel, maar kun je één ogenblik geluk wel een druppel op een hete plaat noemen?

Mugera ligt van verre zichtbaar op de top van een berg. Bijna triomfantelijk. Het is ook een behoorlijke klim. Maar dit stadje oogt totaal anders dan de dorpen die we totnogtoe zagen. Deze stad is ommuurd, heeft echte straten (hoewel de rijweg onberijdbaar is), grotere huizen (op z'n Afrikaans natuurlijk), en een echte boetiek “BTQ”.

We picknicken bij de zusters in een weeshuis, mooi gelegen, afgesloten van de straat. Het toilet echter is nauwelijks te gebruiken. Er is namelijk geen stromend water. Hoe die 100 weeskinderen die hier wonen verzorgd worden is mij een raadsel. Veel fantasie en goodwill zullen wel de pijlers zijn waarop die opvoeding is gebaseerd.

Als goede Vlaamse toeristen halen we onze frigoboxen boven. Brood, vlees, kaas... met een Primus of Amstel. Een godenmaal! En vooral het lessen van onze dorst is belangrijk. Want stof en zon maken je mond droog, en de emotie kan ook naar je keel grijpen. Hier kunnen we even rustig "onder ons" zijn, afkicken, verlangen naar een volgende stap.

En die volgende stap komt er zeer snel. We stappen langs de hoofdstraat naar het Medisch Centrum waar de vergadering plaatsvindt. Zoals gebruikelijk zit de zaal reeds afgeladen vol. Ditmaal zitten de vrouwen voornamelijk in het midden, de mannen links, rechts en achteraan. Wij mogen met heel onze delegatie vooraan zitten. Dat heeft het voordeel dat je nog beter kunt zien hoe iedereen betrokken is bij het gebeuren. Het stramien is hetzelfde, de afloop eveneens. Wel wordt de vergadering al dansend en zingend afgesloten. Stel je dat eens voor op het thuisfront! En het is inmiddels ook bloedheet geworden in de zaal.

Buiten komen is dan een verademing. Maar we worden onmiddellijk weer binnengeropen in het medisch centrum zelf. Een simpel lokaaltje, eenvoudiger kan niet. Er was eigenlijk ook niets te zien, maar de witte kiel die ons uitnodigde was er wel fier op.

Dan terug naar de zusters langsheen de hoofdstraat met losliggende stenen, veel zand, de BTQ. Onze dorst mogen we lessen samen met de zusters die er wonen. Bedankt voor de gastvrijheid, lieve Bernadetjes, wij gaan verder Mugerabezoeken. En langs een zijstraat klimmen we naar het centrum. We lopen door een smal, lommerrijk steegje en groeten er Mama Rosa die koffiebonen zit te sorteren. Een vriendelijke oude vrouw is dat met wit kroezelhaar, die ons begroet alsof ze ons al jaren kent. Misschien is dat omgekeerd ook wel zo.

Dan komen we op het grote, bijna lege kerkplein. Ik zie een 3-tal kinderen staan en denk dat dit de ideale voorgrond is om een foto van dat plein te maken. Nog voordat ik goed en wel een foto heb genomen staat een hele groep kinderen voor mij, drummend om op de eerste plaats te kunnen staan. Je neemt dan een foto en laat hem zien. Voor de 2de keer vandaag word ik zodoende ondergedompeld in een gitzwarte zee. Een woelige zee bovendien, waar je nog net niet zeeziek van wordt. Met veel moeite geraak ik terug bij de groep die intussen het plein is overgestoken en het kerkgebouw bewondert.

Ik hoor nog net een stuk van de uitleg en verneem dat oorspronkelijk nog 2 grote klokkentorens bij dit gebouw hoorden. Een stijlvol gebouw is het in ieder geval, ook binnenin. Het was hier een heilige berg, een berg die door de koning geprivatiseerd werd voor de goden. De 1ste missionarissen Witte Paters die in Burundi toekwamen hadden zich op deze plek gevestigd. Toen men hen wilde weggagen antwoordden ze: "Wij zijn er, wij blijven er".

Wij helaas niet. Het was een onvergetelijke plek. Hier droom je slechts van en dit wis je nooit meer uit. De kinderhandjes die je geschud hebt neem je mee in alle voegen van je huid. Ik voel me zo machteloos: kinderen die je aanspreken en die je niet verstaat! Laat me opnieuw geboren worden en leg me bij de geboorte die taal in mijn mond. En laat me dan hier terugkeren en al die duizenden kinderen en glimlachende mensen verstaan.

De terugweg is weer schudden en botsen, het gekende recept. Eddy en ikzelf hebben nog een deurklink waar we ons aan vast kunnen houden. Hoe Charlotte het uithoudt weet ik niet. Zij wordt natuurlijk langs 2 kanten geflankeerd en hoeft zich dus niet vast te houden. Zij zit als gebeiteld op haar zetel en heeft het natuurlijke ritme van elke Burundees in haar lijf. Dit zou ook al kunnen helpen.

We komen vroeg aan in Gitega. Er is ditmaal wel elektriciteit maar geen water. Dus ons verfrissen zit er niet echt in. We doen het met de gebruikelijke poesjeswas. En dan wordt aan de “frisse meute”, de niet-gehandicapten, gevraagd om nog wat te helpen rommelen in de dozen van de zending. Ik krijg van Jeannette de opdracht om “de wacht te houden” in het hoofdkwartier, iets wat ik met veel plezier en zeer consciëntieus doe. De rust is me zeer welkom.

En na het avondmaal hebben we nog een lang, ernstig gesprek op de kamer van Marc en Jeannette. Slapen is daarna heerlijk na zo’n intense dag.

Een religieus onderonsje

Vrijdag 10 februari

De uitstap van vandaag krijgt een bijzonder cachet. We bezoeken vandaag eerst de vader van Ignace, méér nog, we gaan bij hem ontbijten. Amand en ik mogen mee met Ignace zelf in zijn jeep: zeg maar de religieuze voorwacht – kwestie van eens onder mekaar “op niveau” te kunnen spreken? De anderen volgen in de camionette, de lekenwagen – ieder op zijn plaats! Voor ons is het natuurlijk een stuk luxueuzer op die manier, ruimer.

De weg is aanvankelijk zeer goed berijdbaar en mooi. En Ignace is uitbundig; dat werkt uiteraard aanstekelijk. Wij praten en lachen ons doorheen het prachtig landschap. Hier kom je in een stuk Burundi waar je anders nooit zou geraken. Hier ben je in het hart van Burundi. Dit is onvergetelijk. We verlaten de grote weg en komen op een smalle zandweg. Af en toe heb je de indruk dat de weg ophoudt te bestaan. Het doet me denken aan de Kempische heuvels, maar dan met rode aarde. Ignace kent hier gelukkig elke put, elk obstakel. Via een onooglijk weggetje, steeds smaller, komen we uiteindelijk bij een paar huisjes. Hier moeten we zijn, hier worden we verwacht.

Vader Ignace in zijn beste kostuum, een helblauwe kiel, wacht ons op, kinderen bekijken ons van op afstand. Na de voorstelling aan elkaar, de nodige omhelzingen, worden we eerst rondgeleid in de stallingen van het huis(je). Er staat een stier en een zwijntje, een ongekende luxe. En dan gaan we de tuin in, waar een paar bananenbomen hun best staan te doen. Het is echt te droog. De bron die op enkele tientallen meters hiervandaan lag is opgedroogd. Nu moet men het water halen op de andere heuvel, een bezigheid van een halve dag!

De anderen arriveren nu. We nemen ons ontbijt tezamen met de bewoners van dit huizen-groepje. Voor hen is het duidelijk een feestmaaltijd, dat brood en die zwanworstjes. Tegen de muur van het kamertje zie ik een kruis van S. Damiano hangen, nog verpakt in plastic, om het te beschermen tegen stof en vuil. Hier beschermt men het symbool, waarvan men hoopt dat het bescherming zal brengen aan dit huis. Het doet wel wat om op deze plaats een directe verwijzing te zien naar Assisi. Daar hangen dit soort kruisjes bij duizendtallen, maar ik vermoed dat dit kruis hier voor vader Ignace een zeer kostbaar kleinood is. Uniek op de wereld, want bezorgd door zijn zoon-priester, waar hij duidelijk zeer trots op is.

Het ruime overschot van het meegebrachte ontbijt verdelen we aan iedereen, vooral aan de kinderen. En wanneer wij terug instappen zie ik hoe een kip de laatste kruimels komt oppikken. Geen kruimeltje zal nog getuige zijn van onze aanwezigheid hier. Maar omgekeerd is dat zeker niet waar, want ik nam voldoende foto’s om hier nog vaak terug te keren, op digitale manier wel te verstaan.

Van hieruit hobbelen we weer naar een volgende dorp, Nyabiraba. Net op het ogenblik dat ik mij zit af te vragen hoe die mensen hier hun weg kunnen vinden zonder wegenkaart maakt Ignace een vergissing. Hij is het dorp voorbijgereden en moet terugkeren. Dit brengt mee dat de lekenwagen vroeger ter plaatse is. De vergadering is reeds begonnen en Amand en ik moeten ons langsheen een smal gangetje tussen de mensen door naar voor

wurmen. Er is weer hetzelfde enthousiasme, de zaal zit afgeladen vol. En hier is voor de eerste keer ook een microfoon ter beschikking. Wat een luxe, want dat betekent dat er ook elektriciteit is. En moest er geen elektriciteit geweest zijn, dan zou Pierre er wel voor gezorgd hebben. Hij was vandaag bijzonder gedreven. Een man om heel Burundi te animeren!

Helaas moeten we snel weer verder, een echte verbroedering zit er niet in. De heilige drievuldigheid zet zich voor een laatste keer samen in de jeep. We rijden naar Nita, het dorp waar Père Joseph regeert. Hij is een zeer aimabel man, voorkomend, gastvrij. We mogen onze picknick verorberen in zijn pastorij en genieten van een kwartiertje rust. In deze omstandigheden is rusten natuurlijk zeer relatief. Want hoe kun je je gedachten stilleggen, het kloppen van je hart neutraliseren?

Wanneer we daarna de vergaderzaal binnenkomen valt het me op dat alles hier veel donkerder lijkt. De zaal is donker, maar ook zitten de vrouwen ditmaal niet vooraan en dus komt de kleur niet echt tot zijn recht. Maar de vergadering is niet donker. Integendeel, er is veel enthousiasme, veel concrete vragen worden gesteld, waarop concrete antwoorden komen. Men vraagt naar een fiets, een weegschaal... voor ons wellicht bagatellen, maar zij weten wat de echte noden zijn. Wel opmerkelijk dat in dit dorp veel mensen Frans schijnen te verstaan. Want nog voordat de vertaling is gegeven hoor je de reactie in de zaal.

De missie krijgt andere accenten

Na de vergadering met z'n allen terug in de bestelwagen. Ik vind er mijn maat terug op de achterbank, dus alles is nog zoals het moet zijn. Spoorwegs terug naar Gitega. De bedoeling is dat we het stof wat uit onze leden spoelen, want we moeten weer op stap. We verfrissen ons weer, eens te meer zonder water, en geven dan present aan de camionette.

De verplaatsing is kort ditmaal, naar Kezakimana. We houden halt aan de Ecole maternelle Ste. Rita, een doorgangshuis voor verlaten kinderen. Hier ontmoeten we Mgr. Simon weer. Enthousiast worden we verwelkomd door de kinderen in hun mooie blauwwitte uniformpjes en de begeleidsters. We worden neergeplant op voorbehouden stoelen en de kinderen doen hun best om ons te laten zien en horen hoe goed ze wel Frans spreken. Schitterende tafereeltjes. Emotionele momenten. Het geldt dat hier terecht komt van de vzw Projecten Burundi is geen weggegooid geld. Dat overdenk je achteraf, op het moment zelf komt dat niet ter sprake. Zoveel levensvreugde drukt zich niet uit in cijfers en getallen. Dit is juichen diep van binnenuit, geen woorden vinden voor geluk. Dit is een stukje van de hemel, ongetwijfeld.

En om dat stukje hemel te vervolmaken krijgen we allemaal een cadeautje, gevlochten rieten mandjes, een kleverig handje en een knuffel. En Marc en Jeannette krijgen een heuse Burundese klederdracht toegemeten. "Jullie hebben ons zo vaak gekleed, nu zullen wij jullie kleden!" Ga daar maar eens tegenin. Vooral omdat Mgr. Simon zo vol overtuiging meedoet.

Met veel uitgedeelde snoepjes en een beetje weemoed in het hart vertrekken we weer van hier. Maar de dag is nog lang niet om. De bisschop wil ons nog een dankviering presenteren, een moment van inkeer en bezinning. Maar de echte inkeer zal pas veel later komen, op het ogenblik dat we ons weer in het kille vaderland bevinden. Hier is alles te zonnig en spontaan. Elk woord is hier bezinning, elke ademhaling inkeer.

Om dat te accentueren rijden we nu naar het noviciaat van een nieuw opgerichte congregatie: de "Zusters van het Herstel van Rechtvaardigheid". Een hele mond vol, maar zo nauw verbonden met het recente verleden van dit land. Hier mogen Amand en ik weer de misviering meedoen met Monseigneur.

Dit is toch opvallend: de oorlog is nog prominent aanwezig in dit land. Telkens als ik de bisschop hoor in zijn toespraken, in zijn homilieën, gaat het over de onrechtvaardigheid van de oorlog, over het wreedste kwaad dat er kan bestaan, wanneer mensen mekaar naar het leven staan. Ook vanavond zal hij tijdens de viering hierover spreken. Het is als een steeds weerkerend refrein bij hem, steeds opnieuw, bijna bezwerend.

De viering zelf wordt opgeluisterd door de zang en de dans van de novicen. Alles gebeurt in het halfduister. We beginnen met 1 kaars op het altaar, bijna symbolisch, om de invalende avond te verlichten. Nadien komen er nog 4 supplementaire kaarsen bij. En in de loop van de viering worden nog een paar pillampen aangebracht. De duisternis wordt op die manier te lijf gegaan, maar geen enkel moment wordt het een donkere viering. We eindigen met nog een dansje, net zoals we begonnen waren. Schitterend toch, zo'n sfeer. Dat is vieren. Hier word je opgenomen door de vreugde die al die zingende mensen, die dansende jonge meisjes uitstralen. Hier kan geen duisternis tegenop.

In complete duisternis verlaten we de kerk. De bisschop toont me nog dat het momenteel 28°C is. Ik kan het nauwelijks geloven, want ik vind het eigenlijk zelfs redelijk fris, zeker in contrast met de warmte in de kerk. Cijfers zullen wel niet liegen zeker? En dan wandelen we naar het huis van de aalmoezenier, een gebouw dat leeg staat. Charlotte zegt me zelfs dat het huis staat te wachten op mij, als ik zou besluiten naar Gitega te komen wonen. Ik zal er een job en een huis hebben, stel je voor! Een aantrekkelijk voorstel, maar voorlopig beperk ik mij tot het drinken van een aperitief in dat huis. Ja, een aperitief, want Mgr. Simon wil ons vandaag officieel bedanken.

En dan steken we de aardedonkere straat over naar het klooster. Ook hier is geen elektriciteit. De tafel staat gedekt, schitterend. De novicen hebben hun best gedaan. De maaltijd wordt geserveerd bij kaarslicht, de zingende zusters verlevendigen het feestelijke eten, de toespraken aan tafel zijn oprecht, zowel van de bisschop als het dankwoord van Marc. En het eten is voortreffelijk, niet overdreven in hoeveelheid, maar wel in kwaliteit.

Wanneer we (te vroeg) afscheid nemen omhelzen we mekaar. Ik wil de hand drukken van een jonge moeder maar... er is geen hand, de hand werd afgehakt tijdens de oorlog. Even krijg ik koude rillingen. Ook de ontroerende afscheidszangen van die schone mensen gaan door merg en been. Die koude rillingen slaan om in heel diepe dankbaarheid. De Zusters van het Herstel van Rechtvaardigheid herstellen ongetwijfeld veel wonden van onrecht. Naar huis hobbelen duurt nu ook zo lang niet meer. Je drijft immers op wolkjes van geluk.

Thuis aangekomen merken we meteen dat er elektriciteit is van de generator... en dat er water is. Helaas, de vorige dagen toen er geen water was, had Jean-Pierre vergeten de kraan van de douche dicht te draaien en de afloop van die douche is hopeloos verstopt. Nu stroomt het water vrolijk doorheen de gang en de meeste kamers. Interessant om te zien hoe het niveauverschil is in onze verscheidene compartimenten (de kamers van Amand en mij blijven droog: wij leven op eenzame hoogte?). Het is wel een ongelooflijke klus om alles terug leeg te maken, zo zonder elektrische pomp.

Er worden emmers bijgehaald, nadien aftrekkers, dan dweilen. Een paar jongemannen komen helpen, ze werken op een snelle, efficiënte, propere manier. Voor een paar centjes drinkgeld doen ze het graag. En wij zijn er serieus mee geholpen. Men heeft zelfs de generator langer doen draaien om de poetsoperatie niet in het donker te laten verlopen.

Klus geklaard, plan de campagne voor morgen opgesteld. Ik ga als eerste slapen. Ik heb nog te veel in mijn hoofd rondraaien om nog lang na te praten. Dit wil ik alleen te lijf gaan. Een ganse nacht lang.

De hartslag van Burundi

Zaterdag 11 februari

De waterramp heeft geen blijvende sporen nagelaten. Iedereen is dus fris en monter aan de aftrap. Een wel heel speciale match vandaag: we willen een koninklijke uitstap maken in de heuvels, op zoek naar het koninklijk dorp Gishora.

Onderweg naar het dorp zien we tegen de heuvels 3 enorme graansilo's torenen, een geschenk van een of ander Amerikaans ontwikkelingsproject. Maar de silo's staan leeg en geraken in verval. Waar zouden de Burundezen het graan moeten halen om in deze reuzensilo's te bewaren? Een typisch staaltje van ondoordachte ontwikkelingshulp.

Maar onze bedoeling nu is niet een onderzoek naar investeringen en desinvesteringen. Wij gaan op zoek naar oude cultuur, naar de polsslag van Burundi. Wij dokkeren daarom weer vrolijk en eensgezind over de zandwegen en klimmen naar de hoogste heuvel van de omtrek, een strategische plaats om heel het gebied in ogenschouw te nemen.

Gishora is in de tweede helft van de 19de eeuw ontstaan als een veilige verblijfplaats voor de koning van Burundi. Gedurende een crisisperiode verbleef hij hier gedurende 11 maanden. Je wordt binnengeleid in een ruimte die afgeboord wordt door een prachtig gevlochten takkenwand. Hier staan 2 grote rieten hutten en een paar kleine hutjes. Je mag het heiligdom van de tamboers binnentreden. Diep moet je buigen om de kleine deur te passeren, alsof je je klein moet maken voor het heilige.

Hier worden de oude tamboers bewaard, broederlijk schouder aan schouder, in verering voor de hoofdtamboer. Hier huist de geschiedenis van ruim een eeuw. Deze instrumenten deden dienst om de koning te vermaken en na de genociden van 1972 en 1993 om de bewoners terug te verzamelen tot één Burundees volk. We krijgen een getuigenis van een oude, rijzige "tambourinaire", die ons de geschiedenis vertelt. Met z'n uitstekende jukbeenderen en gemillimeterde grijswitte haren vind ik hem een karakterkop, alsof hijzelf persoonlijk de hele geschiedenis heeft geschreven. En waarschijnlijk is dat voor een heel groot stuk ook waar.

Hij toont ons nadien het "koninklijk huis", een hut die lijkt op de tempel der tamboers. Weer moet je diep bukken, en weer kom je in een koele ruimte, de grond bedekt met vers hooi. Het is hier aangenaam vertoeven, opvallend fris, ondanks de hitte buiten. Je ziet hoe de hut is verdeeld in kleinere vertrekken, een keuken, een slaapplaats voor de koning, een ruimte voor zijn vrouw(en), een soort berging.

En buiten staan nog een paar kleine hutten met een hooitapijt voor. Hier verbleven de dienaren die een stukje mochten meegenieten van het koninklijk vertoon. Heel dit plein is een wereld op zich, een paleis van Laken in openlucht. Maar het is een verstilde getuige van wat ooit eens vol leven en koninklijke praal moet zijn geweest.

Dat leven zullen wij nu ook terugvinden, maar dan buiten de omheining. We worden afgeleverd aan een plein waar een stelling van een barak staat en daarin een paar zitbanken. Als het de bedoeling was om hier een koel onderkomen te vinden tegen de brandende zon, dan is die toch totaal mislukt. Het bouwsel heeft geen dakbedekking. Je zit dus in de schaduw van een barak in de volle zon.

Buurtbewoners komen onmiddellijk onze gelederen versterken. Zij blijven opzij, op een eerbiedige afstand rechtstaan, wij zitten centraal op de banken. Het optreden van de tambourinaires is een betaald optreden. Maar voor de buurtbewoners is het gratis. Zij kunnen meegenieten van de paar centjes die de rijke Westerlingen spenderen. Het is trouwens opvallend hoe arm het hier is. Hier zie je geen helgekleurde panjes, de kinderen zijn nauwelijks te onderscheiden van de grauwe aarde. Ik krijg de indruk dat alleen het optreden van de trommelaars leven in dit stukje Burundi brengt.

En dan komen de tambourinaires. Fel wit, rood en groen gekleed, trommels op het hoofd, op het ritme van de slagen dansen ze de arena binnen. De rij wordt geopend door een danser zonder tamboer, een springveer, een kangoeroe. Met een ongelooflijke lenigheid danst hij het ritme uit zijn lijf. En dan weer springt hij zo hoog dat het lijkt of hij nooit meer neer zal komen. Het is adembenemend om zien, fascinerend om horen. Na een tweetal rondes rondom de piste worden de tamboers op de grond gezet in een halve kring. Het getrommel houdt geen ogenblik op, om beurt neemt iemand de rol van danser over, het ritme wordt steeds opwindender, ophitsend, felle kreten doorkerven het trommelspel, accentueren het. Het ritme sleurt je mee, de dansers lijken wel slangenmensen, en geen moment houdt het tromgeroffel op. Hier zijn geen woorden voor. Elk woord schiet tekort.

Het blijken overigens oude rituele dansen te zijn. Elk gebaar heeft een eigen betekenis, een eigen code. Wanneer de danser zwaait met zijn been of opspringt moet dat steeds gebeuren met de voet vooruit. Want in het leven mag je nooit achteruit gaan of opzij. En ook de liederen die worden gezongen hebben een diepe betekenis: “wees sterk”, of “vertrouw op de Heer”. De koning staat centraal in heel dit spel, hem verloochenen kost je je hoofd. Ook dat wordt zeer uitdrukkelijk en meermaals uitgebeeld.

Zo'n optreden raak je nooit moe. Het ritme doorzindert je. De zware roffels roepen kracht op, de kleinere tamboeren hitsen op. En het ritme wordt steeds bepaald door het tikken van de kleine stokken tegen de zijwand van de tamboer.

Bij de steeds groeiende groep toeschouwers merk ik plots een kindje, misschien 3 jaar oud. Het heeft 2 stokjes in de hand en klopt en danst intens mee met de tambourinaires. Dit is ongetwijfeld een kandidaat voor een volgende generatie trommelaars. Ik constateer helaas dat de batterijen van mijn foto toestel leeg zijn. Ik had dat ventje anders toch zo mooi in het vizier.

Hoewel je dit geen mooi liedje kunt noemen – het ritme is te doordringend, de toon te fel – toch duurt ook deze voorstelling veel te kort. We worden door de tambourinaires naar onze auto geëscorteerd, en ze houden niet op met trommelen tot wij uit het zicht zijn verdwenen. Hoe lang het feest daarboven nog geduurd zal hebben weten we niet. Wij zijn het er in ieder geval roerend mee eens dat dit uitzonderlijk is. We dansen terug naar beneden, het ritme zit nog in ons lijf. Pas de 3 grote graansilo's die het landschap pijnigen brengen ons weer tot de realiteit.

Voor we het aartsbisdom binnenrijden houden we halt aan het Centre Pastoral de Gitega. We gaan de verantwoordelijken van de verschillende mutualistische secties uit de dorpen in de heuvels groeten. Zij beginnen aan een vormingstweedaagse. Een kleine blijk van interesse van onzentwege, een tikkeltje bemoediging, lijkt ons gepast.

En dan wandelen we naar huis en wachten op Védast die ons weer zal voeren naar het Tamotel. We eten er zeer lekkere vis. Het is deugddoende, relax. En dat komt wel van pas want we hebben toch wel een paar vrij intense dagen gehad. Nu kunnen we nog eens ontspannen, en dat voel je aan de tafelgesprekken. Jammer dat Jeannette vandaag niet van de partij is. Een beetje in de knoop geraakt de vorige dag. Een knoop is er om te ontwarren, dus dat komt wel weer goed.

Na het eten rijden we naar de parochie van Le Bon Pasteur in Gitega. Een mooie, moderne kerk. We mogen op het oksaal het jeugdkoor gaan beluisteren. De Congolese stichter en bezieler verwelkomt ons hartelijk. Het is echt een prachtoptreden. De kinderen zingen schitterend. Vooral de dirigente zal me bijblijven: zo sober, zo correct, zo jong. Ze begeleidt het koor alleen al met haar vingers. Geen grootse, weidse gebaren, alleen eenvoudige armbewegingen en delicaat vingerspel. En voor de rest een enorme mooie, onschuldige blik. Naar zulk een dirigente luisteren moet een genade zijn. Zij heeft het niet alleen bij wijze van spreken in de vingers, zij heeft het écht in de vingers. Haar ogen en haar vingers

houden heel het koor in de ban. Of hoe twee totaal tegengestelde stijlen, de tambourinaires en het ingetogen dirigeren van het meisje, even indrukwekkend kunnen zijn. Alleen zal over dit meisje, over dit kinderkoor, geen website bestaan, geen groot verhaal. En toch hoort ook dit tot de hartslag van Burundi.

Ik bedenk nu dat vanavond het ACW-nieuwjaarsconcert doorgaat in Brussel. En vele van onze vrienden die daar zullen van kunnen genieten. Wij hier hebben onze nieuwjaarsconcerten wel gehad me dunkt, niet in te ruilen voor gelijk welk ander concert, al is het Zap Mama zelf die optreedt.

Weer thuis wordt ons een half uurtje vrije tijd gegund. Tijd om je te douchen, denk je dan, want er is water. Marc vraagt me echter om samen met hem een paar mensen te ontvangen, een of andere abbé uit de omgeving en een jongeman die werkt in de verzendingsdienst UTI. Het is belangrijk je relaties te onderhouden natuurlijk, en zeker als die goed zijn. We praten wat met die mensen en kunnen ze na de nodige tijd diplomatisch aan de deur zetten. We moeten namelijk weer op stap, naar Lazare, een plaatselijke kunstenaar die reeds jaren het houtsnijwerk levert dat bij ons wordt verkocht door de vzw.

Natuurlijk staat er weer een hele familie op ons te wachten, van heel klein tot gewoon groot. Grauwe kinderhandjes schudden, een snoepje geven en ontroerd worden door die prachtige kinderoogjes. En dan gaan we binnen in het atelier en de winkel. Hier staan en hangen inderdaad prachtige kunstwerken. Binnen handbereik. Er wordt nogal wat gekocht door ons gezelschap en Marc vult zijn voorraad artisanalia weer aan om op het thuisfront te verkopen ten voordele van het volk waaruit deze werken zijn ontsproten. Ook wijzelf krijgen van hem een beeldhouwd houten paneel. Dit zal zeker een van de mooiste souvenirs worden van deze reis, daar ben ik zeker van.

Lazare zelf zit wat aan de grond, zo blijkt. Hij heeft het overlijden van zijn vrouw twee jaar geleden nog niet helemaal verwerkt. En wie vindt in 's hemelsnaam dit onooglijk winkeltje in een onooglijk straatje hier in Gitega? En wie zou er bovendien denken aan de versiering van zijn huis, die geen fatsoenlijk huis heeft?

Bij het buitengaan zie ik de lucht donker dreigend. En ik denk nu aan de woorden van de jongeman vanmiddag: als er tussen vandaag en pakweg een week geen regen valt dan wordt het voor heel Burundi een catastrofe, een ware hongersnood. De maïs op de velden is al verdroogd, de bananenbomen verdorren zienderogen. Eigenlijk wens je uit de grond van je hart dat het eens goed zou regenen. Een zegen voor het land. Maar sinds het ogenblik dat wij in Afrika voet aan de grond hebben gezet heeft het nog geen druppel geregend. En ook nu lijkt dat de donkere hemel weer geen regen zal brengen.

De avond verloopt zoals een normale avond zou kunnen verlopen. Er is elektriciteit maar opnieuw geen water. Het wordt op den duur een gewoonte. Want het water dat er af en toe is, is niet om te drinken. En het water om zich te wassen of om het toilet door te spoelen wordt aangebracht van een of andere bron op ik-weet-niet-hoeveel kilometer hier vandaan. Je bent dus spaarzaam met dat water en verfrist je op hoogst economische manier.

Deze avond ronden we af met de herinneringen van Marc en Jeannette uit de oorlog van 1993. Een sterke getuigenis. Het contrast met vandaag kun je je niet voorstellen. Het is dan ook stil als wij gaan slapen, mijmerend over oorlog en vrede, over Hutu en Tutsi, en over wat de genocide in ieder geval niet is geweest.

De regen kan de zon niet beletten te schijnen

Zondag 12 februari

Ik slaap door tot 7 u. Ik was me weer met droog water en merk dat buiten het weer toch wel echt gekanteld is. Zware, dreigende wolken, felle windvlagen. Maar geen regen, hoewel die op elk ogenblik kan vallen. Een enkele donderslag rolt ook door de hemel. Maar 't

is niet van harte. Alleen de temperatuur heeft wel een pak graden moeten inleveren, maar tenslotte lopen we toch nog rond in een zomers T-shirt.

Bij de eerste regendruppels hoor je bijna een zucht van opluchting in heel Gitega en verre omstreken. Of is het je eigen zucht van opluchting omwille van die mensen hier? Maar de bui is kort, zeker niet voldoende om de kurkdroge grond weer energie te geven om de planten te voeden. Aanvankelijk dacht ik dat deze zondag een regendag zou worden; nu blijkt die dag zijn naam weer alle eer te willen aandoen. De zon zit nog wel verscholen achter een veilig wolkendeken, maar ze is en blijft voorlopig de hoofdrolspeler in dit verhaal.

We krijgen nog ruim een uur tijd voor we naar de mis gaan in de kathedraal. Ik maak van de gelegenheid gebruik om een paar ideeën op te schrijven voor een getuigenis die Amand en ik zullen doen tijdens de homilie. Maar het wachten duurt lang. Ik ben niet meer gewend om mijn tijd met nietsdoen te vullen. De voorbije dagen waren te goed gevuld, te afwisselend, te indringend.

Een kwartiertje voor tijd slenter ik naar de sacristie. Tenslotte zijn we met vier celebranten: Ignace als voorganger, Amand en ikzelf, en dan nog een heel grote priester, Damien, pastoor van de kathedraal, geassisteerd door een heel kleine diaken. De aanblik van dit gezelschap moet wel leuk zijn geweest vanuit de kerk, allerlei soorten en kleuren. God moet zijn getal hebben, zeg maar.

Maar omgekeerd is het in ieder geval een leuk gezicht. Het is een understatement: de kerk ziet zwart van het volk. Tweeduizend feestelijke mensen vullen de ruimte voor je. Bomvol zit de kerk. Een paar witte stipjes tekenen zich af op de voorste rij, ons kleine gezelschap. Je voelt je wel klein in die grote kathedraal. Het is er donker, alleen het altaar is verlicht. Jammer, zo komen de mooie kleuren van de vrouwenkleden niet tot hun recht. Maar ja, naar de kerk kom je nu eenmaal niet om naar de vrouwen te kijken.

Dan begint de mis, zeer veel gezang, ritmisch handgeklap. Je snapt er geen woord van, maar de liturgie is wel degelijk dezelfde als bij ons, 50 jaar geleden. Je herinnert je alles nog wel een beetje van uit die tijd, zo val je niet te zeer uit de toon. En ik ben blij dat ik een klein stukje getuigenis mag afleggen tijdens de homilie. Ik hoop dat Ignace mijn woorden goed heeft kunnen vertalen in het Kirundi.

De mis duurt lang, naar men zei 2 uur. Maar het verveelt je geen ogenblik. De 2.000 mensen wachten geduldig tot het einde. Af en toe wordt er gezongen en in de handen geklapt. Zelfs wanneer de eindeloze reeks aankondigingen wordt gedaan verroert niemand. Of toch, ik zie een man achteraan de kerk rechtstaan, zijn fiets nemen die hij in de kerk had geparkeerd, en weggaan. Moeder de vrouw heeft visjes gebakken...? Maar al de anderen blijven zitten tot na het officiële *Ite Missa Est*.

Wanneer we later terugkeren in het aartsbisdom komen een paar zusters zeggen dat ze ons hebben gehoord op de radio. Ongelooflijk, de plaatselijke Radio Maria heeft heel die viering uitgezonden, twee uur lang! Vandaar dat er zoveel micro's stonden op het altaar. Vandaar die geluidstechnicus vooraan in de kerk. Op deze manier heb ik het voorrecht gehad om samen met Amand ooit een T.V.-mis te hebben gedaan en nu een radiomis in Burundi. We worden echte BV's: Burundese Vlamingen.

Spoorslags trekken we nu naar het Centre Pastoral, waar onze vrienden sectorverantwoordelijken hun vormingstweedaagse afronden. We maken het einde van de vergadering mee en schuiven aan samen met hen aan tafel. De sfeer is geweldig. Het eten is goed, gewoon goed voor ons, maar de afgevaardigden eten hier waarschijnlijk een maaltijd van 2 dagen. Ik vind het contact met deze mensen echt overtuigend: hier is vrijwilligerswerk pur-sang.

Na de maaltijd komen de obligatoire speeches. Ik kan me niet weerhouden om hen vanuit Sint-Franciscus te bemoedigen. Want Franciscus is de patroon van hun mutualiteit. Voor hen bracht ik ooit San-Damianokruisen mee. En ik vind dat de bemoediging meer moet zijn dan enkel een kruis. Hier horen woorden bij, een ondertitel. De reactie van een der afgevaardigden is onmiddellijk en duidelijk: kun je ons ook a.u.b. wat afbeeldingen bezorgen van Franciscus, en ons wat meer vertellen over hem en over zijn leven? Dat is genoteerd op mijn harde schijf. Ik wil dat zeker doen. Indien ooit, dan is het nu dat ik Franciscus' boodschap kan helpen verspreiden, de boodschap van vrede en alle goeds.

Na de maaltijd keren we te voet terug naar huis. We krijgen de gelegenheid om een lange, intense siësta te nemen (zondag is ook rustdag) en rijden dan naar Dismas en Spes, actief als catecheseverantwoordelijken. Ze hebben 4 kinderen. Hier hoeft dus geen prentje bij: kinderen, Primus, vreugde. Een zondagnamiddagdigestief.

We souperen in het Tamotel, stilaan een vertrouwde plaats voor ons. Ik heb hier een zeer indringend gesprek met Jean-Pierre en Ineza. Ondanks de taalproblemen heb ik het gevoel dat we zeer dicht bij elkaar staan. We maakten vanmorgen kennis met Radio Maria in Gitega, maar Radio Maria in Polen lijkt een tegenpool te zijn, een echte haatzender. De droom van CM-Burundi zou een verlengstuk kunnen en moeten krijgen in CM-Polen. Zich afzetten tegen het extremisme van Radio Maria en een weerwerk tegen het agnosticisme, om via een "officiële" kerk te komen tot een menselijke mutualiteit.

Ik ben bijna beschaamd om deelgenoot te worden aan de bezorgdheid en enthousiasme van mijn twee gesprekspartners. Welke expertise heb ik tenslotte? En zowel mijn huisgenoten Rena en Ludo als mijn werkgever ACW hebben terzake tenslotte meer dan één vinger in te pap. Ik laat de nacht rustig neerdalen op deze vragen, op dit gesprek, en vertrouw erop dat datgene zal gebeuren wat goed is. Het leven heeft me nog nooit bedrogen wanneer de overtuiging van mijn gesprekspartners eerlijk was. En ik wil me ook vannacht niet losrukken van het schitterende verhaal dat ik vandaag heb gehoord en beleefd.

Maandag 13 februari

Een vroege dag, want om 6.30 u moeten Amand en ik klaarstaan om samen met Ignace de mis te gaan doen in het klooster van de Franciscanessen. Een mooi gebouw, verschoonen achter muren, verwelkomt ons. De gemeenschap zit reeds in de kapel te wachten. Het is een kleine groep, enkele novicen en een paar zusters, zowel uit Burundi als uit Rwanda en Congo. Klein maar jong. De viering verloopt zeer stemmig. De novicen zingen schitterend. De gemeenschap straalt vreugde uit. Het is bijna overbodig om deze mensen "vrede, amahoro, pace e bene" te wensen. Zij zijn vrede.

Na de viering mogen we nog ontbijten samen met hen. Ze hebben speciaal cake gebakken. Zeer lekker, maar veel te veel. Waarschijnlijk kunnen zij er nog een paar dagen lang van nagenieten. En dan mag ik nog een fotootje nemen van het groepje. Deze meisjes en vrouwen hebben mijn hart gestolen. Weer een beetje Franciscus teruggevonden in dit land. Hier zou hij ongetwijfeld ook graag vertoefd hebben, omdat het er zo eenvoudig is, oprecht en vredevol.

De ronde van Gitega wordt voltooid

We vervoegen onze reisgezellen die aan hun ontbijt gaan beginnen. Het is weer het begin van een ingrijpende dag, het bezoeken van de twee laatste kernen en nog een paar projecten van de vzw.-Burundi. Ik drink nog een potje straffe koffie samen met mijn reisgenoten, maar eten, neen dank u, ik heb net vrede gegeten. We kunnen er weer een tijdje tegen vandaag.

De weg die we nu voorgeschoteld krijgen valt best mee. Eerst een 30-tal km luxueuze asfaltweg, en dan nog een paar kilometer gewone zandweg. Maar Buhoro, waar we nu aan-

komen, is ongelooflijk armoedig. De mensen die in de grote vergaderbarak verenigd zijn zien er allemaal veel minder chique gekleed uit, bestoft, groezelig. De sfeer is donker maar niet somber. Vriendelijke gezichten lachen ons toe. Ook hier zijn we welkom.

We wurmen ons achteraan de zaal in een paar kleine kleuterbankjes die een indringende rode stof afgeven. Al wat je vandaag nog aan zult raken zal rood worden. We worden weer voorgesteld aan de groep, en dan gaan Jeannette, Amand, Jean-Paul, Jean-Pierre, Ineza en ikzelf het gezondheidscentrum bezoeken. We trekken er via een brede bocht heen. We zien hoe de kinderen les krijgen, gezeten onder een grote schaduwboom. We merken de ruime, kale vlakke waarop enkele lemen gebouwtjes staan, we zien een paar kippen scharrelen naar voedsel, en komen zo bij het centrum.

We moeten nog even wachten voor we binnen kunnen. De vrouwen hier schitteren weer in hun veelkleurige panjes, de kinderen zijn zeer armoedig gekleed, de blikken van de mannen zijn triestig, vol pijn. Je wandelt hier rond, een beetje als een halfgod in het voorgedochte van de hel. Je maakt foto's en toont ze aan de kinderen. Ook de vrouwen komen benieuwd kijken. Hier ruik je de armoede. Een indringende geur die je niet meer kwijt raakt. De kinderen dragen lompen, of bijna helemaal niets. De dunne beentjes zijn bedekt met ontstoken wonden. De kinderen zwermen als vliegen om je heen, maar als je goed kijkt zie je dat het echte vliegen zijn die samen met de kindjes op je afkomen. Ik ween in mijn hart.

Terloops wijst iemand ons op de voorbije realiteit van de oorlog. Het leger had hier de gebouwen van de materniteit ingepalmd als hoofdkwartier. Op die manier werd Buhoro een mikpunt van moord en doodslag. En ik zie weer die triestige blikken van de mannen. De ziekte die zij nu willen laten helen in het medisch centrum is de ziekte die de oorlog hen heeft aangedaan. De blikken van de kinderen zijn anders, hebben die geschiedenis niet meer meegemaakt. Zij lachen ondanks alles, spelen met een voetbal van bananenbladeren. Zouden zij een echte toekomst krijgen?

We bezoeken het centrum. Zo eenvoudig, zo primitief. De enige "moderne" apparatuur die ik zie zijn een microscoop en een koelkast. En een smekende kinderblik van achter een vuile ruit. Lege injectienaalden. Waar moet hier de gezondheid vandaan komen?

Dan gaan we het hospitaal binnen. De begeleider zegt dat er momenteel twee patiënten zijn, hoewel vele kamers leeg staan. Hij opent de 1ste deur. Er ligt iemand op een matras op de grond. Een deken over zich heen getrokken. De verpleger verontschuldigt zich: hij wist niet dat deze persoon reeds overleden was. Het lichaam is nog niet naar het mortuarium gebracht en de familie is haar nog niet komen ophalen om haar te begraven. Op een andere kamer zien we een vrouw die elk moment kan bevallen. Of hoe leven en dood zo dicht bij elkaar staan, op één gang, in deze lugubere ruimte. Een schokervaring.

Wanneer de vergadering afgelopen is hobbelen we weer naar de volgende vergadering, in Kirimbi. De passagier die we reeds van de heenreis uit Gitega mee genomen hadden kruipt weer in de laadbak. Eddy en ik nestelen ons weer naast Charlotte. En zo trekken we terug naar Gitega. Maar vrij snel begint het te regenen. Het regenseizoen heeft nu werkelijk toegeslagen. Een hevige regenbui geeft ons nu eens een andere kijk op de realiteit hier. Maar onze passagier in de laadbak wordt kletsnat. Hij tracht zich te vermommen tot een bolletje, maar enige beschutting vindt hij niet. Zou hij nu juichen om – eindelijk – het weldoende water of vloeken om de onbarmhartige regen die hem tot op zijn vel verkleumt?

Wanneer we Gitega naderen is het duidelijk dat hier geen regen is gevallen. We komen weer volop terecht in de vertrouwde wereld van rood stof. Onze passagier stapt hier uit en wij rijden verder, nog een 25-tal kilometer. Zo'n slechte weg hebben we nog niet gehad, maar Eric is al bij al een behendig chauffeur en wij zijn intussen wel wat gewoon geraakt.

Wanneer we aankomen in Kirimbi begint het net weer te regenen, minder enthousiast dan daarstraks, maar in ieder geval voldoende om een picknick in openlucht te doen vergeten. Pastoor Gilbert nodigt ons echter uit in zijn tuin onder een afdakje. Het is gezellig om je boterhammetjes te verorberen terwijl de golfplaten plezierige regenmuziek maken.

Dan gaan we naar de vergaderzaal, een grote hangar waar slechts een klein groepje van een 30-tal mensen bijeenzit. We worden verwelkomd door het gezang van vogeltjes die hier hun nest hebben gemaakt. De in- en uitvliegende vogeltjes zijn misschien wel het symbool van deze kern: piepjong, pas gestart in oktober 2005, nog maar net begonnen om hun veilig nestje te verlaten. Maar op de achtergrond horen we intussen gedurende de hele vergadering de donder rommelen, donker, zwart. Hopelijk is dit geen symbool van wat dan ook, alleen maar een dreigende werkelijkheid waarmee we tijdens onze terugreis rekening mee zullen moeten houden.

Het is père Gilbert zelf die de vergadering opent. Hij is een sympathieke, goedlachse man, rood petje op het hoofd, voormalig nationaal proost van de scouts. Je ziet en hoort dat de mensen van hem houden. De vergadering verloopt op een enigszins andere manier dan wat we gewoon zijn. Deze mensen zijn nog nieuw, nog "bleu". Hier past het rode petje van père Gilbert wel bij, rood en blauw: dit is geen politiek maar een pure Kirimbese symfonie. De mensen zijn geïnteresseerd, willen meewerken, willen verder. Wat me bij andere vergaderingen reeds opviel is hier nog in het kwadraat aanwezig: geen woord mag verloren gaan, geen letter, geen ademtocht. Kirimbi wordt een sterke afdeling, want de wil is ontembaar.

Het is intussen wel erg koud geworden in deze hangar, waar de deuren en vensters dezelfde kwaal hebben als hun collega's uit het beroemde kerstliedje: ze sluiten niet. Ik verlang naar een paar kousen, naar een warme trui. En als je dan de vergadering nog afsluit met frisdrank, met Primus, dan verlang je naar de warmte van een goede tas koffie.

En toch verlaat je ook dit dorp met een warm hart. Nieuwsgierige mensen gluren vanachter hoeken en kanten naar die rare blanken die met enkele van hun dorpsgenoten zo lang hebben samengezeten en gepalaverd. Toekomstige mutualisten, wie weet? We rijden over het zeer grote plein tussen de kerk en de school, en – opmerkelijk – de echte straat met huizen langs weerszijden. Zoals de drie koningen rijden we langs een andere weg terug naar de asfaltbaan van Bujumbura. Dit spaart ons een paar butsen en builen.

En tot slot: de varia (2)

De volgende halte wordt het weeshuis Muzeke in Mutwenzi, waar 104 kinderen tussen 0 en 7 à 8 jaar worden opgevangen. Een gigantische opdracht moet dat zijn, al deze kleintjes een thuis te bezorgen. Vanaf het ogenblik dat we uitstappen overspoelen ze ons. Ze krijgen van ons letterlijk en figuurlijk knuffels; de allerkleinsten hebben meer aandacht voor het koekje dat ze in handen krijgen dan voor het poppetje of het beertje. En eens te meer valt op dat de geur van al die kinderen in je eigen kleren kruipt. En van de kou die ik in Kirimbi voelde blijft alleen de warmte over. En niet alleen van binnen, want het is ook letterlijk weer warmer geworden, de zon laat zich weer gevoelen.

Bij de burens, het medisch-pedagogisch centrum, geraken we via de zwijnen- en koeienstallen. Een klein ventje, haantje-de-voorste, wijst me de weg omdat ik wat achter was gebleven en de groep uit het oog verloren. We komen in de mooie, weelderige tuin met veel schone fruitbomen: avocado's, mango's, sinaasappelen, en van dat soort aardsparadijselijk fruit, waar je bij ons alleen maar de zure vruchten van kunt eten. Ook een weelde aan groenten. De vzw. Burundi levert jaarlijks de zaden, en zo brengt het Oudenaardse zaad hier letterlijk duizendvoudig vruchten voort. Evangelischer kan het niet.

Dan bezoeken we de instelling van zwaar mentaal gehandicapte kinderen. Weer een schokervaring. Was de aankomst bij de weeskinderen nog prettig, speels, nu kom je te-

recht in een andere wereld waar onze andersvalide evenmens wordt geholpen, in zoverre dat in de gegeven omstandigheden mogelijk is. Een reuzenwerk van de Broeders Schepers. Om eeuwig dankbaar voor te zijn.

Wanneer we aankomen snellen de kinderen ons tegemoet. Ik herinner me uit het verslag van Raf dat iedereen er 10 aan elke vinger kreeg. Ik mag niet overdrijven, ik kreeg er één aan elke hand. Maar ze waren niet weg te slaan. En toch heb ik ze allebei wenend moeten achterlaten. Het jongetje, met een enorme open brandwonde op z'n armpje, struikelt op bepaald moment in het gedrum over mijn voet en valt stokstijf plat op z'n buik. Hete traantjes. En het meisje wil mee op een foto staan, maar wordt door de grotere kinderen weggedrumd. Ontroostbaar. En jij loopt daartussen als grote mens, onhandig, taalloos, vreemd.

We rijden weer naar huis en constateren dat er licht is maar geen water. En toch zou je graag het stof, de geur, de emoties van deze dag willen afspoelen. Het wordt bijna een gewoonte om zonder stromend water te leven. Het zijn tenslotte maar kleine ongemakken vergeleken bij datgene wat we hebben meegemaakt. Vandaag en al de andere dagen.

Dinsdag 14 februari

Vanmorgen is er zoals gewoonlijk geen water en geen elektriciteit. Buiten is het licht bewolkt. Ik besluit om mijn kousen en mijn trui vandaag aan te doen, gisteren heb ik het toch te koud gehad. Maar in de loop van de voormiddag wordt het weer heet, ouderwets heet, zoals in de dagen te Bujumbura.

Eerst nemen we afscheid van Jean-Pierre, onze collega die terug naar België keert naar zijn zieke vader. Het is toch wel een aandoenlijk moment. Gisteravond bij zijn afscheidspeech aan tafel had hij het ook reeds moeilijk. Hij die zo sterk en zelfverzekerd overkwam! En je denkt dan: hoe sterk is een mens en hoe kwetsbaar? Kun je je emoties altijd proberen weglachen of wegredeneren? Is je zelfzekerheid een veilig schild tegen heimwee? Wie ben je tenslotte ècht: de sterke, rationalistische, zelfverzekerde wereldveroveraar, of de weemoedige man die ternauwernood zijn tranen kan bedwingen wanneer hij afscheid neemt van wat hem dierbaar is geworden? Het is een confrontatie met jezelf en het antwoord kan niemand in je plaats geven.

Terwijl Marc en de andere mutualisten het werk van de voorbije dagen op een rijtje gaan zetten krijgen Ineza, Amand en ikzelf de gelegenheid om met Jeannette enkele bezoeken af te leggen. Voor het bisdom praat ik een poosje met een oudere, magere, grijze man, duidelijk getekend door het verleden, maar ongelooflijk zacht en vriendelijk. Hij heet Simon, zegt Jeannette, en ze leidt ons dan naar de tuin van het bisdom. Een prachtige bananenplantage. Maar we zoeken iets anders, gelegen tegen de muur van de tuin. Langs een onooglijk paadje komen we bij een grafmonument tussen de maïs. Drie kruisen tegen een lichtblauwe achtergrond van een geschilderde hemel, getuigen van de moord op 3 mensen: de vrouw van Simon, zijn broer Félix met zijn vrouw. Om het leven gebracht tijdens de genocide. Hier krijg je een krop in de keel wanneer je terugdenkt aan die vriendelijke blik van Simon. Wie ben je tenslotte ècht, Simon? Met je onnoemelijk zwaar verleden en je oprechte, open glimlach? En wie ben ik die door deze confrontatie ondersteboven geraak?

We mogen nog de schrijnwerkerij bezoeken. Er is weinig volk aan het werk. Vele onafgewerkte meubels wachten tot er weer elektriciteit is, tot het werkvolk weer aan de slag kan. Enkele mensen zijn bezig met het lossen van hout. En verder is het er stil. Stil en vredevol, zoals een schrijnwerkerij op een doorsneezondag zou kunnen zijn. Maar onze normen gelden hier niet. Dit is Burundi op een dinsdag, dit is Burundi zonder elektriciteit. Dat is nu de werkelijkheid.

Nu rijden we naar het Centre Marial, aan de rand van Gitega. Een moderne, zeer ruime kerk. En een esplanade waar veel Mariaheiligdommen jaloers op zouden zijn. Ooit heeft paus Johannes-Paulus II hier een mis opgedragen. Maar onopvallend, op een hoek van het plein, ligt het graf van een meisje dat pas een tweetal jaar geleden op deze plaats werd verkracht en vermoord. Een heiligdom binnen het heiligdom.

Jeannette wijst ons ook op een Mariabeeld dat in de kerk staat. Dit beeld werd door haar en Marc gekocht in Banneux om op deze plaats te prijken. Het is een mooi, sober beeld. Een stukje België in hartje Burundi.

We verlaten het doodstille heiligdom om ons te begeven naar een instelling voor dove en stomme kinderen. Wat een onwezenlijke gewaarwording: wanneer we binnenrijden en uitstappen horen we geen gejoel en getier en zien we de kinderen niet op ons afstormen. Ze blijven mooi in het gelid en op afstand staan. Doodstil. Amand wil ze alle 80 tegelijk in zijn armen nemen en alle 80 willen hem wel een handje geven. Maar zoveel tijd hebben we niet. Het is niet moeilijk om hen ordentelijk in een groepje te laten zetten voor een foto. En Spes, de verantwoordelijke, toont ons trots de werkstukken van deze kinderen. Prachtige houten beelden getuigen van een meer dan goede smaak en een wonderbaarlijk technisch kunnen. We bezoeken ook een paar klaslokalen. Om hier les te geven moet je goed kunnen tekenen, want veel woorden moet je hier niet gebruiken. Je krijgt in deze instelling het gevoel van properheid, van intense bezorgdheid voor deze kinderen. En die zien er ook gelukkig uit, verzorgd, blij.

Een korte rit brengt ons dan in Rumuri, een school voor blinden. En weer is de ontvangst totaal anders dan verwacht. De kinderen worden samengeroepen met een tamtam. Ze stellen zich op in keurige rijen, de handen op de schouder van hun voorganger. Zoals wij vroeger tijdens de turnles op juiste afstand van onze burens moesten komen te staan. In keurige gelederen gaan sommige kinderen nu naar de refter – het is tegen de middag. De grotere gaan nog naar hun werkplaats. Hoe is het mogelijk dat blinde mensen zo'n fijn vlechtwerk kunnen produceren? Hoe is het mogelijk dat ze de kleuren mengen in een juist patroon? Er zijn dingen die mijn verstand te boven gaan.

En nog bezoeken we een school voor gehandicapten. Ze naaien en stikken in een gezellige ruimte waar ze in groep altaardwalen en liturgische paramenten produceren. En in een andere afdeling worden religieuze voorstellingen geschilderd. Eerlijk gezegd is dit niet direct mijn smaak. Maar wat is smaak? Is dat niet de meest individuele appreciatie van een meest individueel product? Het belangrijkste is: hier gebeurt wat voor deze mensen. En dat is de moeite waard.

Op deze manier is de mozaïek van de voormiddag afgewerkt. Een erg mooie, zeer gevarieerde mozaïek is het geworden. We gaan de rest van ons gezelschap oppikken in het bisdom en rijden naar het Tamotel. Hier wacht ons de groep van medewerkers, het personeel van de "secteur santé". We krijgen een lekker buffet voorgeschoteld, maar vooral een erg gezellige ontmoeting met deze mensen.

Op de gebruikelijke wijze worden af en toe toespraken gehouden, er worden cadeautjes gegeven, er worden allerhande afspraken gemaakt. Hoe langer de maaltijd duurt, des te enthousiaster worden de gesprekken. Mijn buurvrouw Domine vertelt dat ze erg geïnteresseerd is in Franciscus en wil er meer over weten. Ze zou graag een soortement gespreksgroep organiseren daarrond, een soort lekenorde van Sint-Franciscus zeg maar. Ik ben blij dat ik gisterenmorgen – was dat nog maar gisteren? – kennis heb mogen maken met de Franciscanessen van Gitega. Misschien kan ze daar contact mee opnemen?

We ronden ons verblijf in Burundi af in het weeshuis St.-Trinité. Dit is weer een ouderwetse begroeting. Van zodra de kinderen de auto zien binnenrijden stormen ze joelend op ons af, omsingelen ons. En wij mogen weer snoepjes uitdelen en knuffels, en handjes volstop-

pen met kleinigheden. Blinkende oogjes, hagelwitte tandjes, blote voetjes op een ondergrond van dakpannenscherven, dringen om nog wat te krijgen, kreetjes, gilletjes. En daartussen een witgeklede zuster, zus van onze Védast. Dit wordt ons laatste bad in een zwarte kinderzee. Het wordt je stilaan vreemd vertrouwd.

Nadat onze rol van sinterklaas is uitgespeeld gaan we even binnen. We krijgen een frisdrank aangeboden, goed om onze keel te smeren. Het metekind van Jeannette geeft meester Eddy les en het petekind van Marc komt zich vleien tegen de brede schouders van zijn peter. Een huiselijk tafereeltje, terwijl de kinderen buiten zich tegoed doen aan wat hen weer te beurt is gevallen.

Na een koophalte in een barakje langs de weg – erg mooie dingen verkopen ze er – keren we voor de laatste keer terug naar huis. Inpakken wordt al ietsje moeilijker, want de spullen die we hier achterlaten zijn veel minder omvangrijk dan de dingen die we terug mee naar het vaderland nemen. Maar momenteel kunnen we de problemen nog voor ons uitschuiven. De verplaatsing van morgen gaat maar tot Kigali, en pas daar wordt verondersteld dat je je bagage geordend en gerationaliseerd hebt.

Plechtig worden we nu ontvangen in de refter door Mgr. Simon en zijn generale staf. Er wordt zowaar een aperitief geschonken en zoute koekjes aangeboden. En de lekkere maar eenvoudige maaltijd wordt afgerond met – weeral – cadeautjes die de aartsbisschop ons wil overhandigen. Naar Burundese gewoonte mag je je cadeau niet openen ten aanschouwen van iedereen. Neen, het is een persoonlijk geschenk van de gever aan de ontvanger. Niemand anders heeft er zaken mee. Het doet wel raar, maar je respecteert uiteraard de plaatselijke traditie.

En dan ga je slapen, voor de laatste keer in dat kamertje dat je zo dierbaar is geworden. Dat je geen stromend water hebt ben je reeds lang gewoon. Je muskietennet gebruik je al lang niet meer. De zoete geur van de avondboom voor je raam werkt nog steeds als een drug. En je droomt nu al over niets anders meer dan over zwarte kinderen, stralende zon, rode aarde, glimlachende mensen, heimwee naar datgene wat je morgen zult verlaten.

Terug naar af: Kigali

Woensdag 15 februari

Om 5.25 u word ik wakker geschud door een aardbeving. Ik weet niet wat Richter hiervan zou zeggen, maar blijkbaar heeft iedereen ze gevoeld. Er is geen paniek, geen gestommel, geen rondlopende mensen. Maar je bent nu wel wakker en dus maak je je maar klaar voor de reis.

We ontbijten snel, omhelzen iedereen die zich durft te vertonen op het plein voor het bisdom en om 7.15 u rijden we weg, nagewuifd door de blijvers. De tegengestelde beweging van enkele dagen geleden. Met dit verschil dat je nu een thuis achterlaat, een vertrouwde plek, waar je toch enkele zeer intense dagen hebt doorgebracht. We kopen nog enkele broden in de enige broodwinkel die Gitega rijk is en trekken resoluut noordwaarts.

De levensomstandigheden in onze bestelwagen beginnen meer en meer Burundees te worden. Een overvolle wagen met onze bagage, onze eigen benepen plaatsen en dan nog abbé Déogratias (Goddank, wat een naam!), de économiste-général van het bisdom, die een lift krijgt tot ergens halverwege. Wel een geluk dat we weer op geasfalteerde wegen mogen rijden. We zitten nu reeds zo samengeperst dat welke druk van buitenaf dan ook, overbodig is. Jean-Paul en ik op de laatste bank behoren zowat tot de bagage; de overgang is niet duidelijk. We zitten gebeiteld!

Het valt wel op dat er aanzienlijk minder verkeer is dan bij de heenreis, een zondag. Vandaag heb je geen wandelende dagjesmensen, of hoe moet je die felgekleurde mensen

langs de baan noemen? Daar komt natuurlijk ook bij dat je die dubbele rijen stappende en fietsende mensen langs de baan gewoon bent geworden. We schieten bijzonder goed op.

Aan de grens zijn we zeer snel buiten uit Burundi en de entree van Rwanda valt ook best mee, omdat we toch een beetje voorrang krijgen. En we moeten zelfs de camionette niet meer uitladen om onze bagage te tonen. Oef! Niet alleen zou hier of daar iets wel wat problemen hebben kunnen opleveren, maar we zouden alles terug moeten ingeladen krijgen zoals het nu is. Geen sinecure denk ik. We danken de hemel en Védast dat alles zo vlot is verlopen.

Wat me onmiddellijk opvalt is dat Rwanda veel rijker is, economisch veel verder staat dan Burundi. Bij de heenreis merk je dat niet zo goed, omdat je telkens een stapje verder in de armoede zet en in het onbekende. Nu valt het me des te meer op: de wegen zijn alle voorzien van een geschilderde middenlijn; de wandelende en fietsende mensen dragen mooie kleren en niet alleen afdankertjes van bij ons; de bomen langs de weg krijgen de kans om hoger op te groeien en niet onmiddellijk geveld te worden als brandhout; de huisjes zijn beduidend beter en steviger gebouwd; er is zelfs sprake van echte industrie, zoals een heuse baksteenfabriek.

In Butare stoppen we in hetzelfde establishment als bij de heenreis. Ik denk dat we dat verdiend hebben. We hebben nog geen krimp gegeven, en de camionette ook niet. Het nodige vocht terug aangevuld, wringen we ons weer in het busje. En een paar kilometer verder verlaten we de grote weg om langs een hobbelige zandweg (ook dàt kan het busje nog aan, en wij ook) om abbé Déogratias af te zetten aan de plaatselijke pastorie. Deogratias!

Als je de grote weg even verlaat merk je dat de wegen even erbarmelijk zijn als in Burundi en dat de bewoners van de achterbuurten even grauw zijn als hun woningen. In dit is er geen verschil tussen wat we gisteren zagen en vandaag. De buitenkant van Rwanda oogt beter, de armoede is even indringend. Wel zien we in de parochie waar we onze abbé hebben afgezet een enorm scholencomplex. Imposant. Onderwijs heet de enige weg te zijn om uit de armoede te geraken. Welnu, dit was een autostrade!

Intussen is de middag reeds een eind gepasseerd en wordt het tijd om te eten. Védast stuurt zijn vehikel een brede rode zandweg in. Hier zullen we picknicken. Blij dat we onze benen even kunnen strekken. En eens te meer merk ik dat elke weg in deze streken de essentie van zijn bestaan vervult. Een weg ontstaat door vele voeten, een weg dient om je te verplaatsen van A naar B, zoals die vele voeten voor je deden. En dus wandelen de mensen nog steeds van A naar B en omgekeerd. Een eenzame weg bestaat hier niet. Dus een eenzame picknick evenmin.

Van op afstand kijken kinderen naar ons, passeren mensen. De rest van onze picknick kunnen we gerust achterlaten hier, dat is zeker geen weggegooid voedsel. Zelfs de plastic waterflesjes moeten we niet deponeren in een of andere vuilnisbak. Doodblij zijn ze er mee, die kinderen. En wij zijn blij dat we er van af zijn zonder de natuur te vervuilen. "Du choc des idées jaillit la lumière", of: uit de botsing tussen culturen ontstaat begrip en samenwerking.

In één ruk rijden we nu naar Kigali, naar de woning van Eugénie. Zelf is ze nog niet thuis, maar de dochters voorzien ons van het nodige. En we kunnen rusten. Het werk is afgelopen, we krijgen nu nog één vakantiedag. Afkicken, zeg maar. De film van de vorige dagen terugspoelen. Genieten.

Het is hier in Kigali aanzienlijk warmer dan in Gitega. Bij het invallen van de avond, wanneer we gezellig samen zitten op het terras, merkt iemand op dat het 26°C is. Nu zitten we buiten in een temperatuur die we binnen een paar dagen binnen nauwelijks zullen kunnen bereiken!

Na het avondeten rijden Védast, Pierre, Eddy en ik naar de procureur, naar de plaats waar ik twee weken geleden de gevangenis ingedoken ben. Maar 't is allemaal veel vriendelijker nu, veel overzichtelijker. Ik krijg een andere kamer, ruimer, met een grotere wasbak en een muskietennet dat nog intact is. Ik ga op ontdekkingstocht naar een wasgelegenheid en vind enkele douches die groot genoeg zijn om je te wassen zonder je kleren mee nat te maken. Ik geniet van die zalige douche na zoveel dagen zonder stromend water. Alleen lijkt de lawaaihinder van slaande deuren ontembaar. Met mijn oorstoppen in ga ik nog eens proberen te slapen. Ik ben moe, maar merk dat iedereen in de groep nood heeft aan rust.

Opgepast: toeristen!

Donderdag 16 februari

Opstaan om 6.30 u; naar Eugénie om 7.15 u; ontbijt om 7.30 u; vertrek om 8.00 u. Zo is de planning, zo gebeurt het ook. We zijn een goed gedrid geheel. Zeg maar ja tegen het leven, zeg maar ja tegen de chef.

We rijden noordwaarts tot bijna aan de grens met Congo. Het blijft me opvallen dat dit land duidelijk beter boert dan Burundi. In de dorpen zie je geregeld nieuwe, stenen huizen staan, met een zweem van architectuur. Veel meer mensen lopen geschoeid en de kleding is ook duidelijk van betere kwaliteit.

De natuur is ook heel mooi. We klimmen tot boven de 3.000 m. Het is bewolkt, af en toe komt de zon even tevoorschijn. Op het meest noordelijke punt, in Ruhengeri, houden we een pauze in een propere aangelegenheid, wel bewaakt door gewapende wachters. Je ziet trouwens in Rwanda meer gewapende politie en soldaten. Zeker in deze noordelijke streken waar de rebellenlegers nooit veraf zijn. Langsheen de grote weg waarlangs wij rijden zal daarvan wel minder te merken zijn, maar in de kleine dorpen zal best nog wel veel armoede zijn, broedhaarden van verzet.

Vanaf Ruhengeri rijden we weer zuidwestwaarts. We komen in vruchtbaar gebied. De bananenbomen groeien veel weelderiger, we passeren een streek waar thee wordt gekweekt, een gebied waar vooral de sorgo groeit. Dit land lijkt economisch goede troeven te hebben. Er is opmerkelijk veel gebouwd, veel dorpen van vluchtelingen die heen en weer geslingerd zich tenslotte hier vestigden, hier in deze vruchtbare grond. We zien niet langer meer de rode aarde van stof, maar echte, zwarte, zware lavagrond.

Dan dalen we af naar de zilveren plas van het Kivumeer en zoeken in Gisenyi naar een hotel dat door Eugénie voor ons besproken is omdat de locatie in Kibuye niet vrij is. We komen terecht in een grandioos, chique hotel, gelegen pal aan de rand van het meer en bewaakt door wachters. Hier kom je niet onaangekondigd binnen. Maar wij zijn blank en dus rijk en dus welkom. De kamers zijn halve balzalen. Ik geloof niet dat ik in heel mijn carrière ooit al in zulke luxe heb vertoefd.

Nadat we onze stulpjes hebben betrokken gaan we picknicken (stel je voor in een sterrenhotel!) in de suite die Amand heeft toegewezen gekregen. Hij heeft immers een gastenkamer en een balkon en aparte toiletten voor de bezoekers. Zelfs op deze plaats smaken de zwanworstjes goddelijk. En daar een glaasje Primus bij. Meer moet dat echt niet zijn. Wij zijn echt een stelletje doolaards die op een verkeerd plekje van de aarde zijn geland. Maar we vinden het goed zo.

Een uurtje siësta. En dan vernemen we dat de speedboat die ons een rondvaart over het Kivumeer beloofde, aan de andere kant van het meer actief is. Geen boot, en te voet is compleet af te raden, dus nemen we de auto. We hobbelen weer een stukje langs het meer, maar vrij snel belanden we aan de grenspost met Congo. Hier verwachten ze ons niet, dus rechtsomkeer, naar het stadje Gisenyi.

We rijden door de hoofdstraat, nauwelijks een straat te noemen. Hier draait mijn maag in een knoop, mijn hart klopt in mijn keel. Het contrast met het rijkemensenleven aan de rand van het meer en deze mierenhoop van rondscharrelende mensen is beangstigend. Je wordt aangestaard door iedereen, de smerige straten zijn haast onberijdbaar, vuile winkels, afschuwelijke huizen. De zijstraten, waar we al rijdend kunnen binnenkijken, zijn zowat het ergste wat je kunt zien. Neen, hier moeten we niet stilstaan, hier moeten we weg, zo snel mogelijk. Dat in zulke opstapeling van mensen in grauwe armoede opstand ontstaat, rebellie tegen al wat rijk en Westers is, is doodnormaal. Ontdaan rijden we terug naar het hotel. Dit stadje, het kwam mij veel dreigender over dan Bujumbura. Vele malen erger.

In het hotel moet ik dit toch even doorslikken. En afspoelen in een overvloed van fris water. Het heeft een tijd geduurd voor ik me weer tussen de mensen durfde te bewegen, voor ik me aan kon bieden om te avondmalen. En dat avondmaal wordt dan weer een buffet, uitgebreid, verzorgd, lekker. Een mens heeft toch een enorm incasseringsvermogen, denk ik nu. Op een paar uur tijd van de hel naar de hemel, of tenminste wat de mens van de hemel wil maken. Maar zo'n contrast op zo'n korte tijd heb ik niet voor mogelijk geacht. Die beelden zal ik nooit nog kwijt kunnen spelen.

Intussen is het buiten beginnen regenen, uitbundig. Liters waters vallen uit de hemel. De donder weet niet van ophouden. De bliksem speelt een schimmenspel boven het meer. En de frisse koelte van de neergutsende regen verlevendigt de atmosfeer op een deugd-doende manier.

En dan ga je slapen. Je komt terug in je kamer waar een TV staat, waar elektriciteit is en stromend water. Waar zelfs een koffiezetapparaat staat. Waar je de bliksemschichten op het meer ziet weerkaatsen. TV heb ik nooit gemist de vorige dagen, elektriciteit nauwelijks. Maar naar water heb ik wel gesnakt. Hier is het in overvloed aanwezig, zowel in huis als daarbuiten.

Vrijdag 17 februari

Rond 6.30 u word ik wakker van vogelgetjilp. Er is iemand aan het zwemmen in de zwemkom. Als ik al liggend mijn kamer nog eens rondkijk voel ik me gegeneerd. Dit was een relaxed en luxueus besluit van onze reis. Het eten was gisteravond uitstekend. Maar mijn gedachten dwalen toch voortdurend af naar die dorpen waar we passeerden de voorbije dagen, waar we tussen de mensen mochten komen, waar je welkom was. Misschien het sterkste beeld dat me bijblijft: die groep van 1.000 kinderen in Nyabikere die naar je toesnellen nadat we verwelkomd zijn door de dansende jongens. Dat was mijn Burundireis. En dat kindje met oneindig triestige oogjes dat me door het vuile raam aanstaarde, toen we stonden in een kamertje van het Centre Médical te Buhoro. Dat was mijn Burundireis. Of het lachende zusterje Meena in Bujumbura temidden haar verborgen schatten. Dat was mijn Burundireis. Dit al te weelderige hotel zal vlug uit mijn herinnering verdwenen zijn. Hier was je klant, hier was je niet welkom. De afgeborstelde meisjes heten je wel welkom, maar je ziet dollartekens in hun ogen.

De heenrit heeft me wel bekoord, de natuur en het volksleven. Het meer was wel mooi, maar tenslotte zagen we er niet zoveel van door de atmosferische omstandigheden. Maar het stadje achter dit goed beschermd hotel heeft zoveel bedreiging getoond, zoveel opgekropte armoede, dat je alleen maar kunt bidden uit de grond van je hart dat deze tijdbom niet ontploft. Je hoopt het voor Rwanda, je hoopt het voor heel Centraal-Afrika.

Na een uitgebreid ontbijt in buffetvorm vertrekken we om 8.00 u terug naar Kigali om er 's middags te kunnen picknicken. Ik verlang er weer naar, maar meer nog naar Burundi. Die bladzijde is helaas helemaal omgeslagen. Die blijft nog hangen in mijn geheugen als het toppunt van een heel mooi verhaal.

Net zoals de heenreis is de terugreis verbluffend mooi. Klimmen naar een hoogte van 3.000 meter. Weer de theeplantages, de zeer weelderige bananenplantages, een opleidingscentrum voor para's, een vluchtelingenkamp met prikkeldraad en daarvoor een rij zeer armoedige huisjes, de sorgoplanten en het gedroogde eindproduct. We houden even halt om 100 kg te kopen voor Védast en Pierre. Terwijl Marc met hen beiden de bestelling aan het plaatsen is komen kinderen bedelen bij de auto, spieden hun ogen naar wat er binnen allemaal los zou kunnen liggen. Je bent wel verplicht de deuren en de ramen te sluiten, want als hun handen zo snel zijn als hun blikken dan ben je iets kwijt voor je het beseft.

Als je bij de terugrit langs dezelfde weg langs dezelfde kant van de wagen zit, dan is alles nieuw. Alleen de grote lijnen komen terug, maar nu zie je de andere kant van de weg. Zo blijft het landschap weer bewonderenswaard. Je ziet nog steeds de mensen die langs de baan lopen, geschoeid; je ziet af en toe weer grauwe armoede. En dan mag je al denken: dit heb ik al gezien. Neen, dit heb je nog niet gezien. Mijn ogen zijn nog niet verzadigd. Mijn hartgeheugen heeft nog een plaatsje over, en nog een, en nog een...

In Ruhengeri houden we weer halt in hetzelfde hotel als bij de heenreis, ongeveer halverwege de reis. Hetzelfde personeel in dezelfde klederdracht, dezelfde gewapende wachters in dezelfde onbeweeglijke houding. Als je hier morgen terug komt, of volgend jaar, nooit zal er aan de oneindige herhaling van stille levens wat veranderd zijn. Het is alsof de door wolken bedekte vulkanen van deze streek hun lava reeds hebben uitgespuwd en het leven geïmmobiliseerd, zoals dat gebeurd is in Pompei indertijd.

Het stadje is wel welvarend dank zij deze vulkanen. Ze hebben de streek vruchtbaar gemaakt en Ruhengeri is de bewaker, de toegangspoort tot deze reuzen. Een toeristische attractie. Je ziet dat aan de sterke, mooie huizen, de grote winkels, de goed uitgedoste rondparaderende mensen. In de straat liggen een tweetal serieuze verkeersdrempels. Het is bijna een anachronisme in een land waar je op de zijwegen ternauwernood met de wagen kunt rijden.

De terugweg naar Kigali is weer zeer mooi, maar aanzienlijk minder bewoond dan het vorige stuk. We dalen af naar de stad in de diepte. Op een rond punt zien we een camion voorbijrijden waarvan de open laadbak propvol roze gevangenen zit. Op elkaar gestapeld. Op een persoon minder of meer komt het niet aan.

Die roze gevangenen zijn overigens een waarmede van Rwanda. Deze mensen worden werkelijk gestigmatiseerd. We zagen er die tewerkgesteld waren in de bouw. Roze bouwvakkers, dwangarbeiders. En terwijl we in Butare een Primus zaten te drinken passeerde ook een groep gevangenen onder de hoede van een paar gewapende militairen. Op straat, ten aanschouwen van iedereen. Een vernederend gevoel moet dat geven, roze, opvallend, uniform, bestempeld als misdadiger, niets aan te doen.

Na onze picknick ten huize Eugénie en een (platte) rust rijden we de stad in naar het Centre Caritas, een plaats waar mooie Afrikaanse kunst wordt verkocht ten voordele van de armen van Kigali. Het is er mooi om rond te neuzen, om er een kleinigheidje te kopen. Maar het grootwarenhuis waar we nadien naartoe trekken is geen spek voor mijn bek. Winkelen zal wel nooit mijn sterkste kant worden.

We zitten hier wel in het centrum van de stad, een stad waar ik voor geen geld van de wereld zelf zou willen rondrijden. Dit is chaos in veelvoud. Ongedisciplineerd verkeer en wegen die vol putten en kuilen zitten. Toch geraken we heelhuids buiten het centrum onder de kundige leiding van Védast. In een stille laan houden we nog halt bij het klooster van de zusters Bernardinnen waar we wat Vlaamse groeten kunnen doen.

De kooplust lokt ons nog naar het centrum JOC, een verkooppunt waar weer mooi houtsnijwerk te vinden is. Ik laat de anderen hun lusten botvieren en heb nog een interessante

ontmoeting met enkele kinderen die van de school terugkomen. Twee grotere jongens in overall komen erbij staan. Ze vragen me geld. Ik heb dat natuurlijk niet bij me en laat ze dat weten. Geef ons dan wat snoep, vragen ze me. Ook dat heb ik niet. De twee grote jongens gaan dan maar terug naar de garage vlakbij, waar ze blijkbaar werken als mechanikers.

De kleintjes staan er nog steeds. Als ze merken dat ik ook geen snoep bij me heb willen ze me een handje geven. En dat volstaat voor hen. Ze betasten je om te voelen of je blanke vel wel echt is. En als ze dan een handje krijgen vluchten ze lachend en gillend weg. Dit is een plezierig intermezzo. Ik merk wel dat deze kinderen veel verzorgder zijn dan die ik in Burundi zag. De meisjes met een donkerblauw kleedje aan, de jongetjes met een kakikostuumpje. Hun gezichtjes, armpjes en beentjes zijn proper gewassen, blinken. Hun vel is minder donker. Maar hun ogen zijn dezelfde, overal. Misschien dat deze ogen ietsje meer lachen omdat ze minder miserie kennen.

We keren terug naar Eugénie, krijgen een lange pauze, eten ons laatste avondmaal en trekken weer naar onze slaapgelegenheid. De procuur dus. Onze laatste avond begint zoals onze eerste avond begon. Alleen met een gevoel dat daar waar ik me nu bevind, geen gevangenis is, maar de deur naar een andere wereld.

We sluiten de deur naar een andere wereld

Zaterdag 18 februari

Wakker word je hier gegarandeerd om 5.00 u want vanaf dan komt er leven in de brouwerij. Opstaan en de deur zachtjes openen en sluiten is iets dat niet behoort tot de realiteit van de bewoners hier. Het slaan van deuren, het rumoer, het lawaai, het duurt tot 7.00 u. Dan wordt het stil, want de mis is begonnen. De bedoeling was om vandaag uit te slapen tot 7.15 u. Neen dus.

Het is weer een zwaar bewolkte hemel voor onze laatste morgen in Afrika. Na het ontbijt rijden Eddy, Ineza, Amand en ik naar het Mémorial du Guerre. We hebben voorzeker niet de kortste weg genomen daarheen. Op die manier zagen we de buitenwijken van Kigali. Op de buitenring staan schitterende paleizen, buildings, consulaten. De lanen zijn breed en goed aangelegd, zijn schaduwrijk. Dit is toch andere koek dan de mierenhoop in de binnenstad. Hier is dus duidelijk wel veel geld aanwezig. Een gouden ring die een zwarte vinger omknelt, of het huwelijk van rijkdom en armoede. Wanneer zal dat huwelijk harmonisch worden? Wanneer zal de ringvinger belangrijker worden dan de ring, de mens belangrijker dan het goud?

Maar de bedoeling is om het museum te bezoeken van de genocide. In een mooi, nieuw gebouw worden we ontvangen. We bezoeken eerst de buitenzijde. Je wordt geleid naar een betonnen vlakte: hier heeft men massagraven ontdekt. Men heeft nadien die graven ingevat in betonnen kelders. Eén van die kelders ligt bijna achteloos opengeschoven. Je ziet er een paar doodskisten broederlijk naast elkaar staan, in een wit laken gewikkeld en met een ruw houten kruis bedekt. Enkele bloemenruikers geven kleur aan dit sombere tafereel. Je wordt stil. Je kijkt bijna verwijtend naar de stad op de heuvel tegenover je, die zich aan de voet van dit mausoleum uitstrekt. Het vredig landschap is niet echt. Hier moet veel haat hebben gehuisd. Kan in tien jaar tijd deze haat verdwenen zijn? Voorgoed? Dit is toch de bedoeling van het memoriaal. "Plus jamais ça" lazen we onderweg in Burundi op een gelijkaardige gedenkplaats, waar kinderen, bijeengedreven in een school, in levende lijve werden verbrand. Dit nooit meer... God geve dat het waar is.

En dan kunnen we binnen beelden gaan zien, video's beluisteren, van en over de genocide. Hoe alles groeide, wat er precies gebeurde. Foto's en namen van kinderen die zo onschuldig als ze ook waren, genadeloos werden afgeslacht. Wanhopige mensen. Getuigenissen van overlevenden met diepe wonden, soms duidelijk zichtbaar, soms diep in hun

ziel. Ik word er stil van en af en toe krijg ik een wee gevoel in de maag. Laat het dan nog zijn dat alles niet even objectief is voorgesteld, dat er soms partij wordt getrokken voor een of ander ras, Hutu of Tutsi, de beelden zijn duidelijk. Je bezoekt dit museum niet om een oordeel te vellen over schuld en onschuld. Je bezoekt het om de waanzin te zien en om het uit te schreeuwen: "Plus jamais ça!". Van welk ras je ook bent, je bent een mens met evenveel recht op leven als een ander mens. Ik had dit museum niet nodig om pacifistisch te zijn, maar ik word wel dubbel en dik gesterkt in mijn overtuiging.

Jammer dat de tijd ons ontbreekt om de voorstelling van andere volkerenmoorden op onze wereld grondiger te bekijken. De wereldoorlogen, de etnische zuiveringen in het voormalig Joegoslavië, en nog zovele andere: het zijn even zoveel uitingen van extremisme dat naar zinloos geweld en misdadige volkerenmoord leidt.

Maar we moeten terug naar huis. We hebben een afspraak in het voormalig Sabenahotel Mille Collines, een historische locatie uit de tijd van de genocide. Het een luxueus hotel-restaurant waar de verwijzing naar Sabena nooit veraf is. We nemen hier afscheid van Kigali en heel Afrika samen met Eugénie en haar dochters.

Vliegensvlug gaat alles nu. Koffers ophalen en naar de vlieghaven vertrekken. Wachten, lange tijd wachten. In het vliegtuig constateren dat je wel de beste plaats van heel het vliegtuig gekregen hebt: samen met Jean-Paul zit ik op de 1ste rij. De bavieren uit de bestelwagen worden ruimschoots vergoed voor hun moed en zelfopoffering. De vlucht naar Nairobi. En vliegen met de nachtvlucht is wel vliegen maar niet slapen, ofwel vliegensvlug slapen. Je neemt je herinneringen mee en laat dat schitterende continent achter, steeds verder en verder. Tot er niets anders dan herinnering overblijft.

Bedankt gezelschap, jullie hebben mijn stappen begeleid op de rode aarde van Burundi. Jullie werden me zeer dierbaar.

Jos Van Dooren